

Illinois U Library

FORUM

12

1957

AT

STALEN RAMEN
DEUREN
FRONTEN

ECLIPSE
GLASDAKEN

ALTA

DIR. D. J. SLIEDRECHT

Constructiebedrijf en Machinefabriek ALTA nv
BINCKHORSTLAAN 301 - DEN HAAG - TEL. 720083

604

zo...en nu gauw naar binnen naar de
KARBO radiatoren

economisch stoken met **KARBO**

PANEELRADIATOREN
LEDENRADIATOREN
ZIEKENHUISRADIATOREN
PLAFONDKAPPEN
BORDENWARMERS
WARMKASTEN

Technische gegevens op aanvraag

OPGERICHT 1913 N.V. CONTINENTAL RADIATORENFABRIEK - BUSSUM
TELEFOON K 2959-9755-5750

voor **WONINGWET-WONINGEN:**

BRAAT stalen STANDAARD ramen en deuren

- ▶ Reeds in duizenden woningwet-woningen toegepast.
- ▶ Zeer geringe onderhoudskosten.
- ▶ Beweegbare delen in diverse breedte- en hoogtematen.
- ▶ Keuze uit 88 typen ramen en deuren, waarvan bovendien de breedtemaat der vaste delen naar eigen inzicht kan worden bepaald.
- ▶ Talloze combinaties mogelijk.
- ▶ Uit voorraad leverbaar; grote aantallen uiterst korte levertijd.

KONINKLIJKE FABRIEK F. W. BRAAT N.V.
DELFT - TELEFOON 01730-23071

BRAAT stalen standaardramen en -deuren voldoen ruimschoots aan de kwaliteitseisen 1954, opgesteld door de Vereniging van Metalen Ramen Fabrikanten.

Summary

Introduction by the Editors

Many of our readers have often expressed the wish that the contents of "Forum" should not solely consist of schemes and projects approved of and chosen by the editors.

Forum, they said, must not become a "Picture book". It should represent what is actually living amongst present-day's Dutch architects and its criticism should be freer and less "appeasing". Consequently, the editors have invited one of the younger Dutch architects, Mr. Apon, to write an article. His views on a number of subjects are presented in the present issue.

Summary of an article by D. C. Apon

The author, Mr. D. C. Apon, discusses the lack of interest of the younger generation in matters of present-day architectural movements. According to him, this is explained by the fact that the latter are based on ideas which are essentially foreign to the architect's ways of thinking. In fact, they consist of vague generalisations, based on visual superficialities. Out of such vague generalisations has grown a quasi new "aestheticism" which is no longer taken seriously by the younger generation. What is presented as "architecture" is no more than the theoretical development of contradicting sensations such as: high and low, black and white, broad and narrow etc. Discussions on such a basis are utterly useless. Few developments in architecture are not born by aging war with one's "theories" but out of one's personal realisation of its essential values.

From the above mentioned point of view, Mr. Apon concludes by criticising a number of projects, shown in the present issue of Forum.

Résumé

Introduction par la direction

Plusieurs lecteurs ont souvent exprimé le désir que la matière de „Forum“ ne se limitera pas à la publication de projets et de plans approuvés et choisis par la direction. Forum, disent-ils, ne doit jamais devenir un „ouvrage illustré“. Il faut que Forum présente ce qui vit dans les architectes contemporains. La critique devrait être plus candide et plus sévère. Conséquemment la direction a invité un de nos jeunes architectes, M. Apon, d'écrire un article. Ses opinions sur un nombre de projets, sont présentées dans ce numéro-ci de Forum.

Résumé d'un article de M. D. C. Apon

L'auteur, D. C. Apon, discute le manque d'intérêt de la jeune génération aux mouvements architecturaux contemporains. Ceci s'explique par le fait que ces mouvements sont foncièrement étrangers à la pensée architecturale. Dans le fait, ils consistent de vagues généralisations, basées sur des superficialités visuelles. De semblables généralisations est-il issue un esthétisme nouveau, que la génération nouvelle ne prend plus au sérieux. Ce qu'on présente comme architecture n'est que le développement théorique de sensations contradictoires comme: haut, bas, noir, blanc, large, étroit etc. Des discussions sur une base pareille sont absolument inutiles.

De nouveaux développements architecturaux ne résultent pas d'une lutte d'idées avec un adversaire quelconque, mais d'une réalisation personnelle des valeurs essentielles de l'architecture. M. Apon conclut son article en critiquant, du point de vue susmentionné, un nombre de projets reproduits dans ce numéro-ci de „Forum“.

Zusammenfassung

Von der Redaktion

Des öfteren erreichte uns von unsern Lesern die Bitte, unserer Zeitschrift eine freie und nicht zu „milde“ Kritik an den veröffentlichten Entwürfen hinzuzufügen. „Forum“ soll nicht nur Entwürfe, welche von der Redaktion ausgewählt und gebilligt worden sind, bringen, sondern es soll auch das widerspiegeln, was augenblicklich in dem modernen holländischen Architekten lebt. „Forum“ darf nicht nur „Bilder-Buch“ sein! Darum bat die Redaktion einen der jüngeren Architekten, Herrn Apon, um seine Mitwirkung.

In diesem „Forum“-Heft geben wir seine Meinung zu einigen hierin veröffentlichten Entwürfen.

Zusammenfassung des Artikels von D. C. Apon

Der Autor D. C. Apon bespricht den Mangel an Interesse von der jüngeren Generation für die heutige Architekturbewegung. Seiner Meinung nach ist diese Gleichgültigkeit dadurch zu erklären, dass dieser Architekturbewegung Gedanken zugrunde liegen, welche dem Denken eines Architekten fremd sind. Diese Gedanken bestehen aus vagen Generalisationen, welche auf visuellen Oberflächlichkeiten beruhen. Und aus solchen Vagheiten entstand eine scheinbar „neue“ Aesthetik, welche von der jüngeren Generation nicht mehr ernst genommen wird. Was sich uns nun augenblicklich als Architektur darbietet, ist eigentlich nur die theoretische Entwicklung von Gegenüberstellungen: hoch, niedrig, schwarz, weiss, breit, schmal u.s.w. Diskussionen auf solcher Ebene sind nutzlos. Eine neue Entwicklung in der Architektur entsteht nicht, indem der eine die Theorie des andern bestreitet, sondern sie wächst aus uns selbst und unserm Verhältnis zu den essentiellen Werten.

Herr Apon schliesst seinen Artikel, indem er vom oben erwähnten Gesichtspunkt aus einige der in diesem Heft veröffentlichten Entwürfe bespricht.

In het scholencomplex
te Meppel werden de

**ALUMINIUM
JALOEZIEËN**

en

**LICHTAFSLUITENDE
GORDIJNEN**

geleverd door

Kantoor: Oostzeedijk 104
Fabriek en Magazijnen:
Oostzeedijk 106-110-144-148

Centrale Tegel- en Bouwstoffenhandel

Herebinnensingel 1 — Groningen

Leverancier van de in de Century-flat
verwerkte wandtegels, vloertegels en
vensterbanktegels.

Het speciaal-adres der fijne bouwstoffen!

v. MAL & RUMP

Centrale verwarming elk systeem

Oliestookinrichtingen

Luchtbehandeling

Warmwatervoorziening

GRONINGEN - Telef. 05900-22662

Prijsvraag Bibliotheekgebouw Leeuwarden

Beantwoording van gestelde vragen (vervolg en slot)

- 11 Moet de voorgevel van het bibliotheekgebouw over de volle lengte in de rooilijn worden opgetrokken?
Eerst t.z.t. zullen formele rooilijnen worden vastgesteld. De thans aangegeven lijnen moeten worden beschouwd als grenslijnen van de bebouwing, die naar buiten niet mogen worden overschreden; naar binnen heeft de ontwerper enige vrijheid
- 12 Mag het magazijn boven de expeditie worden geprojecteerd, zodat de verbinding met boekenliften tot stand komt?
De eis, dat het magazijn voor het personeel langs een zo kort mogelijke weg vanuit de expeditie bereikbaar moet zijn, maakt het wenselijk, dat althans een deel van het magazijn op hetzelfde niveau als de expeditie komt te liggen
- 13 Mag de dienstingang gecombineerd worden met de fietsenberging personeel?
Ja
- 14 Is het Oldehoofsterkerkhof uitgesloten voor het parkeren van auto's?
Hieromtrent is nog niets bepaald. Er mag voorshands worden aangenomen, dat dit plein eventueel als extra parkeer-gelegenheid zal kunnen worden gebruikt
- 15 Is het mogelijk, te komen tot een „eigen verwerking” der verschillende verkeerssoorten op het Oldehoofsterkerkhof?
Neen
- 16 Kennelijk betekent in de profielen: B.H. „bestaande hoogte” en N.H. „nieuwe hoogte”?
Ja
- 17 De magazijnen van Prov. Bibliotheek en Buma-bibliotheek moeten streng gescheiden blijven. Geldt dit ook ten aanzien van de expedities?
Ja
- 18 Moet het magazijn van de Buma-bibliotheek eveneens voor uitbreiding vatbaar zijn, zoals bij de Prov. Bibliotheek het geval is?
Hoewel het programma dit niet uitdrukkelijk bepaalt, kan een zekere expansiemogelijkheid worden geaccepteerd
- 19 Wat is de grondwaterstand ter plaatse van het terrein?
Normaal: Fries zomerpeil; maximaal: één m daarboven
- 20 Op welke wijze zijn de gebouwen in de omgeving gefundeerd?
Op palen
- 21 Zijn er bebouwingsvoorschriften inzake de dakhellingen en het materiaal van de dakbedekking voor de pleinwanden?
Hieromtrent is nog niets definitief geregeld
- 22 Is de kantine alleen bestemd voor het personeel der beide bibliotheken?
Ja
- 23 Als de schuilplaats in vredestdij voor rijwielstalling gebruikt kan worden, mag dan de gevraagde rijwielstalling dienovereenkomstig worden verkleind?
Ja
- 24 Door wie worden de studiekabinetten gebruikt?
Door een bepaalde groep van bezoekers
- 25 Vanuit welke ruimte dienen zij bereikbaar te zijn?
Vanuit studiezaal of uitleenbureau (zo nodig vanuit magazijn)
- 26 Volgens de alg. uiteenzetting onder III moet het uitleenbureau van de Buma-bibliotheek o.a. in verbinding staan met het magazijn. Onder II wordt echter ten aanzien van een rechtstreekse verbinding tussen magazijn en uitleenbureau der Prov. Bibliotheek niets vermeld. Is laatstgenoemde verbinding derhalve niet noodzakelijk?
Bij de Prov. Bibliotheek loopt de verbinding tussen uitleenbureau en magazijn via de expeditie (zie alg. uiteenzetting, sub II, bij „expeditie”). Een rechtstreekse verbinding tussen uitleenbureau en magazijn kan bij de Prov. Bibliotheek aanvaardbaar zijn
- 27 Is het de bedoeling dat de gehele voorgevel op schaal 1:50 wordt getekend, zomede een wand van het uitleenbureau en van de ontvangzaal of alleen enkele gedeelten daarvan?
*Bedoeld is een tekening van:
a een kenmerkend detail van de hoofdgevel;
b een gehele wand van het uitleenbureau;
c een gehele wand van de ontvangstzaal*
- 28 Kan de in het programma t.a.v. het magazijn van de Provinciale Bibliotheek voorgeschreven 50 % reserveruimte direct in het ontwerp opgenomen worden?
Neen
- 29 Hoeveel ambtenaren zullen gelijktijdig in de Prov. Bibliotheek aanwezig zijn?
Voor beide bibliotheken tezamen moet worden gerekend op een bezetting van 25 man
- 30 Hoe groot is de personeelsbezetting van de administratiezaal der Prov. Bibliotheek?
Plm. 10 man
- 31 Hebben al deze mensen een schrijfbureau of iets dergelijks nodig?
Ja
- 32 Hoe groot moet de bergplaats bij de expeditie tenminste zijn?
Dit wordt aan het inzicht van de ontwerper overgelaten
- 33 Is de aangrenzende pleinbebouwing gedacht in een bepaald profiel of is de vorm voor de nieuwe bebouwing nog onbepaald?
Onbepaald
- 34 Zijn de 40 kasten 100 x 200 x 25 verplaatsbaar of vast bedoeld?
Verplaatsbaar
- 35 Hoe groot zijn de 20 boekenstellingen in de administratiezaal Prov. Bibliotheek?
100 x 200 x 25 cm
- 36 Heeft de voor de laden in het uitleenbureau Prov. Bibliotheek opgegeven maat van 48 cm betrekking op de breedte of de diepte?
Op de diepte
- 37 Hoeveel laden moeten boven elkaar worden geprojecteerd?
Gedacht wordt aan normale reikhoogte wordt overigens aan het inzicht van de ontwerper overgelaten
- 38 Hoe moeten de bergkasten voor de orners worden ingericht?
Kasten met 25 cm diepe legborden, met tussenruimten van plm. 15 cm. Hoogte zie hierboven
- 39 Kunnen als afsluitbare kledingkasten dienen de gangbare blokken van stalen garderobekastjes van ca. 32 cm breed en 55 cm diep?
Deze maten lijken in beginsel aanvaardbaar
- 40 Volgens het programma moet het uitleenbureau vanuit de studiezaal zo ver mogelijk bereikbaar zijn. Is dit terwillig van publiek, personeel of beide?
Beide
- 41 Moeten de beide bibliotheken onafhankelijk van elkaar geopend resp. gesloten kunnen zijn?
Ja
- 42 Moeten ook werkruimten, ateliers, etc. beslist met hun vloer 3.32 m + F.Z.F. liggen, ook al worden er andere voorzieningen getroffen?
Ja
- 43 Zullen in de studiezaal van de Prov. Bibliotheek bestaande kasten worden geplaatst of zijn de gegeven maten slechts als richtsnoer op te vatten?
De geëiste maten moeten worden aangehouden
- 44 Worden in het catalogus-systeem ordenen en laden door elkaar gebruikt door het publiek?
Soort bij soort wordt geplaatst; beide soorten zijn toegankelijk voor het publiek
- 45 Is air-conditioning gewenst of noodzakelijk?
Met de mogelijkheid van aanleg mag rekening worden gehouden
- 46 Is het toegestaan een stelling te ontwerpen door welke gebruik eenzelfde aantal boeken op een kleinere vloeroppervlakte kan worden geborgen?
Verwezen wordt naar het gestelde op blz. 17 sub 17 van het Prijsvraagprogramma
- 47 Moeten t.a.v. de in artikel 5, 3e lid genoemde panelen ook bepaalde afmetingen worden aangehouden?
Maximaal 75 x 122 cm

Leeuwarden, 13 december 1957.

Namens de Jury:

Ir. A. J. van der Steur b.i., Voorzitter

Ir. D. Tuinstra b.i., Secretaris.

Maandblad, opgericht door het Genootschap „Architectura et Amicitia” in samenwerking met de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst Bond van Nederlandsche Architecten B. N. A. Orgaan van het Genootschap A. et A.

Redactie

R. Blijstra, Letterkundige
Prof. M. F. Duintjer, Architect
J. Hendriks, Wandschilder
J. Huize Komter, Architect
Th. H. Lunsingh Scheurleer, Directeur bij het Rijksmuseum
J. Schipper, Architect
A. A. Snellebrand, Architect/Dir. Academie van Bouwkunst
Arthur Staal, Architect
A. L. Sijmons Dzn., Architect

Corresponderende redactie-leden:

J. F. Groosman, Architect
A. C. Nicolai, Architect

Redactie Secretariaat: Herengracht 406, A'dam-C., Tel. 36186

Voor de ondertekende artikelen dragen de schrijvers verantwoordelijkheid, ook wanneer het leden van de redactie betreft. Overname van artikelen, foto's en tekeningen is slechts geoorloofd met toestemming van redactie en uitgever en dan nog slechts met bronvermelding

Voor advertenties wende men zich tot de uitgever

Uitgave en Administratie: G. VAN SAANE, Herengracht 406 Amsterdam-C. - Telefoon 36186 - Postrekening 681.31.

FORUM

maandblad voor
architectuur en
gebonden kunst

12
1957

Twaaalfde jaargang No 12 december 1957

Inhoud van dit nummer:

A. C. Apon:
Beschuwing bij publikaties van:
Expositie „Century” te Groningen
Scholencomplex te Meppel
Huis aan de Minervalaan te Amsterdam
Herbouwing J. H. de Bussy te Amsterdam
„Vapor”-fabriek te Breukelen
Nieuwe huizen te Hillegersberg
R. Blijstra:
Hout in het congresgebouw te Berlijn

RONIEK

Op de omslag: Detail van de kleuterschool te Meppel

Typografische vormgeving: G. Boon, Architect

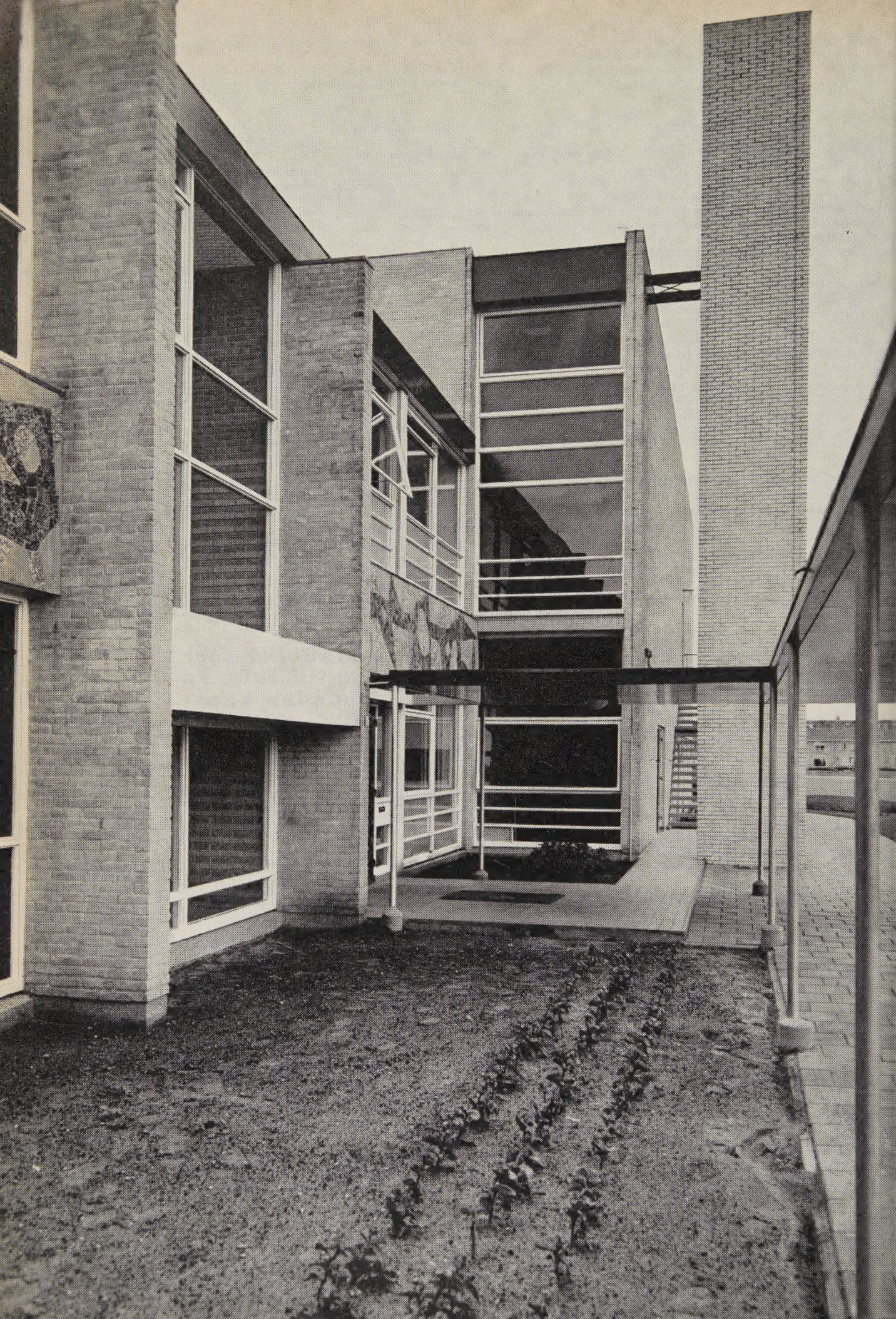
De foto's zijn van:

J. C. ten Broek: pag. 450 boven, 451
H. J. Olkfers: pag. 434, 435
J. Hartland: pag. 450 onder
Arthur Köster: pag. 458/460
J. d'Oliveira: pag. 448, 449, 452, 453
Publikam: pag. 438 t/m 447, 456, 457
H. J. Boovers: pag. 454, 455

„FORUM” verschijnt met 12 nummers per jaar

Abonnementprijs f 24.— per jaar
Vooraf betaald per post bij vooruitbetaling te voldoen
Voor België Frs. 400.—

Prijs van dit nummer f 2.50/B.frs. 40.—

Uit de kring van onze lezers komt dikwijls de wens naar voren, dat op de door ons opgenomen architectonische werken onomwonden kritiek wordt uitgeoefend. Men acht het noodzakelijk, dat een blad als „Forum” niet volstaat met de publikatie van werken, die door de redactie van zodanig belang worden geacht dat er uitvoerig aandacht aan wordt besteed, maar dat dit werk ook in het kader van de huidige ontwikkeling wordt besproken.

„Forum”, zo zegt men, mag niet een plaatwerk worden, doch dient weer te geven wat er op het ogenblik onder de Nederlandse architecten leeft. Een te conventionele en voorzichtige wederzijdse appreciatie voert tot gebrek aan inzicht ten aanzien van hetgeen bereikt is en voor hetgeen bereikt kan worden.

Hoewel wij de zienswijze van dat deel van onze lezers kunnen billijken, stuiten wij ten aanzien van deze kwestie steeds weer op de moeilijkheid dat een door ons gemaakte keuze niet altijd de volle goedkeuring van een door ons gevraagde medewerker kan verwerven, waardoor dus een tegenstelling tot uiting komt tussen onze zienswijze en die van de criticus.

Het is ons vooral opgevallen, dat instructieve kritiek, wat de formulering betreft, vaak moeilijkheden baart en dat die formulering dikwijls in scherper bewoordingen is gesteld dan wij wel zouden wensen. Niettemin achten wij het verantwoord zo nu en dan vooral jongeren gelegenheid te geven om te zeggen wat zij ten aanzien van de oudere generatie op het hart hebben en zo vragen wij — in de overtuiging dat de lezers, zowel als de architecten van wie wij werk in dit nummer hebben opgenomen, ons streven zullen waarderen — aandacht voor een beschouwing van één onzer jongere collega's.

De redactie

Beschouwing bij de publikaties

D. C. Apon

Een van de redenen die aanleiding geven tot een antwoord op de vraag, waarom er van jongere zijde zo weinig reactie volgt op de beweging in de architectuur van de laatste tijd, is, naar ik geloof, te zoeken in het feit, dat er te veel wordt geschreven en gesproken op grondslagen, die een architect vreemd zouden moeten zijn.

De polemieken en discussies op deze zo gewoon geworden basis bevestigen het vermoeden, dat het architectuur-patroon door ons tot een oppervlakkigheid is teruggebracht.

Het zijn de visuele verliefdheden, die we namen hebben gegeven, terwijl we de betekenis van die namen aan andere dingen hechten dan waaraan ze in werkelijke zin toebehoren.

Daardoor ontstaan vaagheden — nieuwe organische vondsten — en de verwondering dat zo een vondst betekenis kan hebben. We noemen het visuele ervaring, die een wetmatigheid wordt door gewoonte, en ontdekken een nieuwe esthetiek.

Wanneer ik rondom mij hoor zeggen en lees, dat de mens zijn omgeving laat bepalen door een samengaan, een binding, van tijdelijke functies, heb ik daarmee wel één van deze vaagheden aangeraakt.

Met deze soort grondstellingen is het mogelijk een verschil in opvatting tot uitdrukking te brengen, zonder zelf te weten, dat we een eind op weg zijn aan te tonen, dat we niet begrijpen waar het in de architectuur om gaat.

Wanneer we het zoeken naar architectuur baseren op een oppervlakkig vorm-oordeel, ontwikkelen we aldus een oppervlakkig architectuur-patroon. En dat is een gewoonte geworden, die velen vaak met verwondering beluisteren, omdat deze negatieve beweging onvruchtbaar en dus zonder waarde is.

Garage met bovenwoningen te Groningen

Architect K. G. Olsmeijer

Wat we op dit moment vaak als architectuur moeten ervaren is niets meer dan een ontwikkeling van spanningen tot de sensatie van tegenstellingen als: hoog, laag, zwart, wit, recht, schief, jij, ik, hol, bol, wel, we verheffen tot een gewoonte-vorm en daarmee onze grenzen zo nauw trekken dat geen ontwikkeling meer mogelijk is en we op hetzelfde moment een schaalloze illusie vorm geven, die met het wezen van architectuur niet zo veel meer gemeen heeft.

De beperkingen liggen in werkelijkheid daar waar het ruimte- en bouwtechniek betreft; omstandigheden die bepalend zijn.

Het blijkt nu dat deze beperkingen niet aanwezig zijn wanneer we ons vak niet beheersen en we verheffen allerlei facetten tot persoonlijke hoogzaken — ja, we maken er theorieën van. Op dat niveau is discussie onvruchtbaar.

Nieuwe ontwikkelingen in architectuur ontstaan niet wanneer de één de 'theorie' van de ander bestrijdt. De ontwikkeling, die wij architectuur noemen, is er één van onszelf om te komen tot besef van de wezenlijke waarden.

Het is niet zo moeilijk om mooie of lelijke dingen te zeggen van wat vandaag in onze omgeving voor architectuur wil doorgaan. Ik heb dan ook getracht mij te bepalen tot de ontdekking van essenties in het waarschijnlijk vanuit deze zienswijze door de redactie van „Forum” gekozen werken.

Vaar die o.a. in het object: Garage 'Century' aan het Kattendiep te Groningen te vinden zijn, is mij onduidelijk gebleven.

Als bedoeld is, dat de waarde van dit object moet worden gezocht in de afsluiting van het Kattendiep af van het geheel als 3-dimensionaal massief ten opzichte van een te vormen plein, waarvoor men dus een gedeelte straatwand etc. „nodig” heeft, moet het mij van het hart, dat deze decor-achtige manier van bouwen toch echt wel schade doet aan de geschichte, dat deling van ruimte essentieel kan zijn. Daarvan is hier natuurlijk geen sprake.

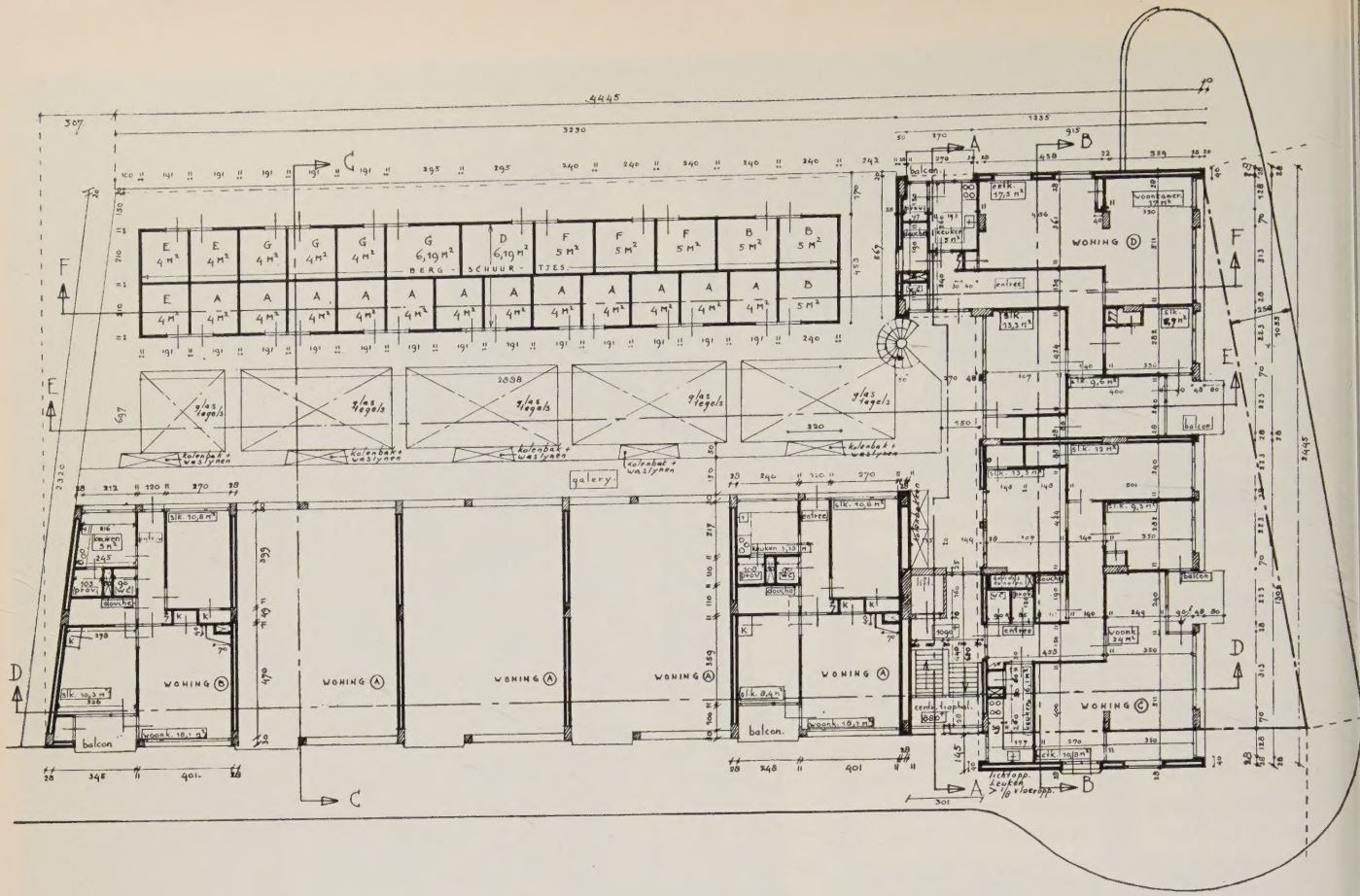
Een massief heeft als massief geen duidelijke waarde, wanneer dit ruimten suggereert.

Dat hier een concessie is gedaan aan een gedachte die niet architectonisch is, is zonder meer te zien en op de plaats van een samengaan van architectonische waarden is hier een botsing gedemonstreerd met vormen, die de niet-vakman doet vermoeden, te doen te hebben met „moderne architectuur”, omdat het oppervlakkig gezien de taal spreekt, die dit vermoeden doet rechtvaardigen. Dat is het gevaar van plat, glas en beton.

Heel anders is het met het complex scholen in Meppel. Wanneer we zouden afgaan op die oppervlakkige vormen, zou men haast geneigd zijn om in onze gangbare taal te spreken van on-esthetisch. Echter, de waarde die valt te beleven in de groepering van een complex van ruimten met uiteenlopende gebruiks-isen, en de ontwikkeling, dat dit in ons landschap mogelijk blijkt, geeft een gelukkig moment.

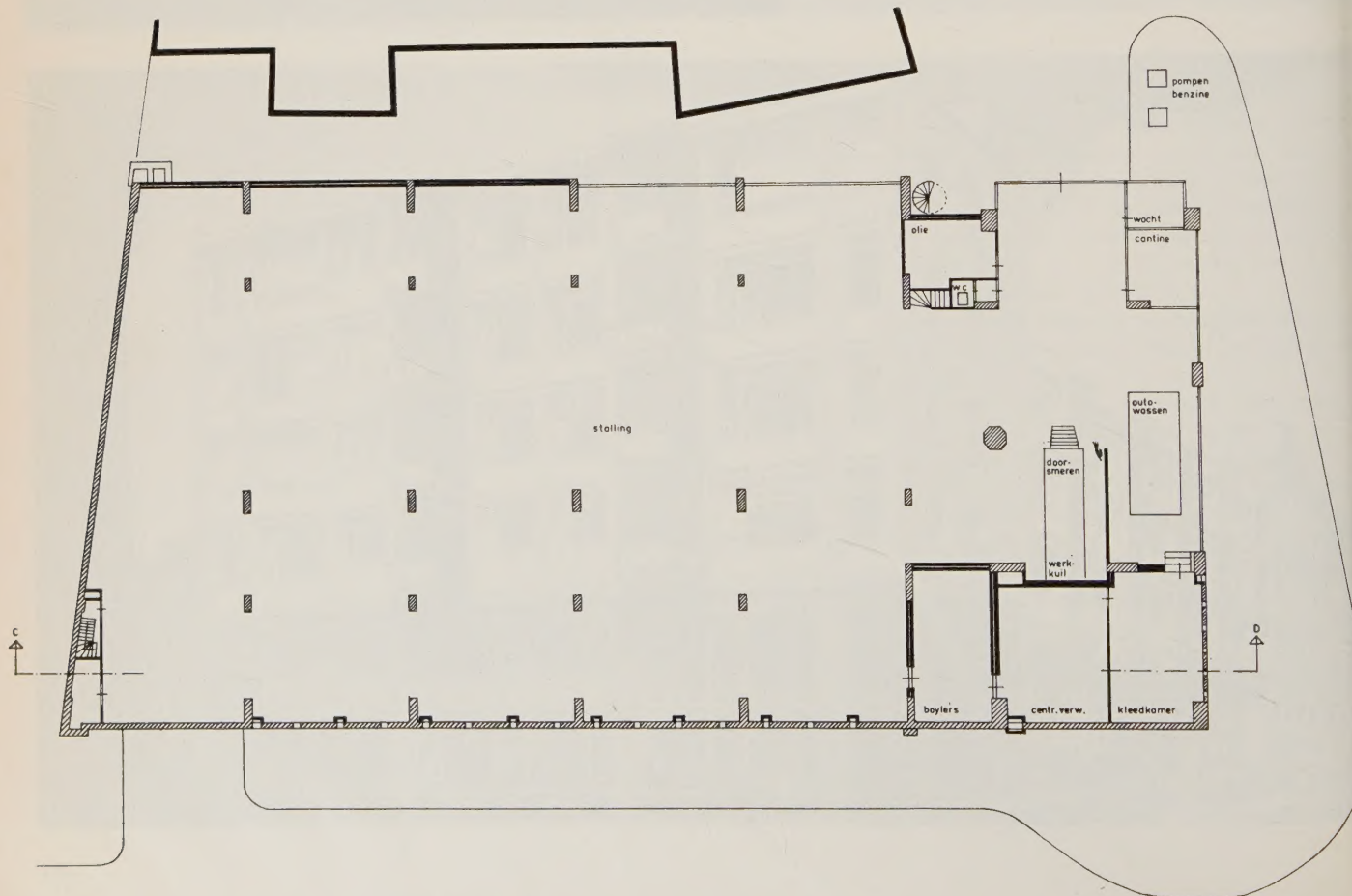
De resultaten, die ontstaan door de keuze van scholen met hun gegeven plasticiteit, zijn minder duidelijk te beleven in de bebouwing er omheen, waardoor er schaalverschillen ontstaan en de indruk wordt gewekt dat dit complex meer kanten heeft.

1e Woonlaag 1—300

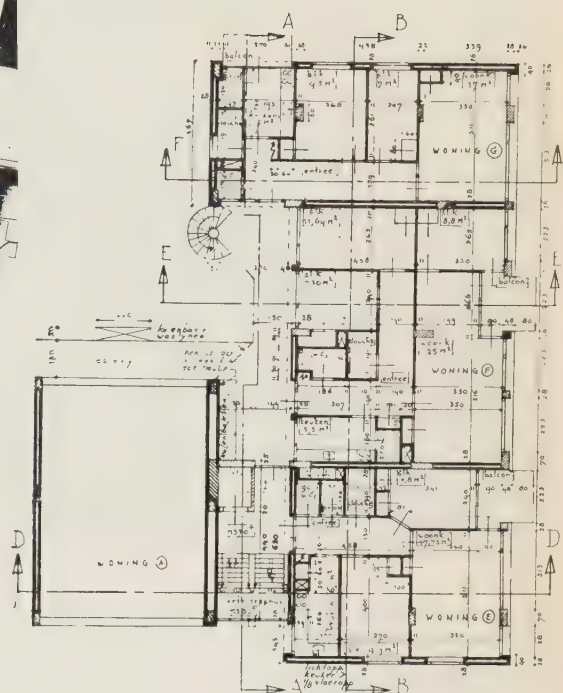
Stalling garage 1—300

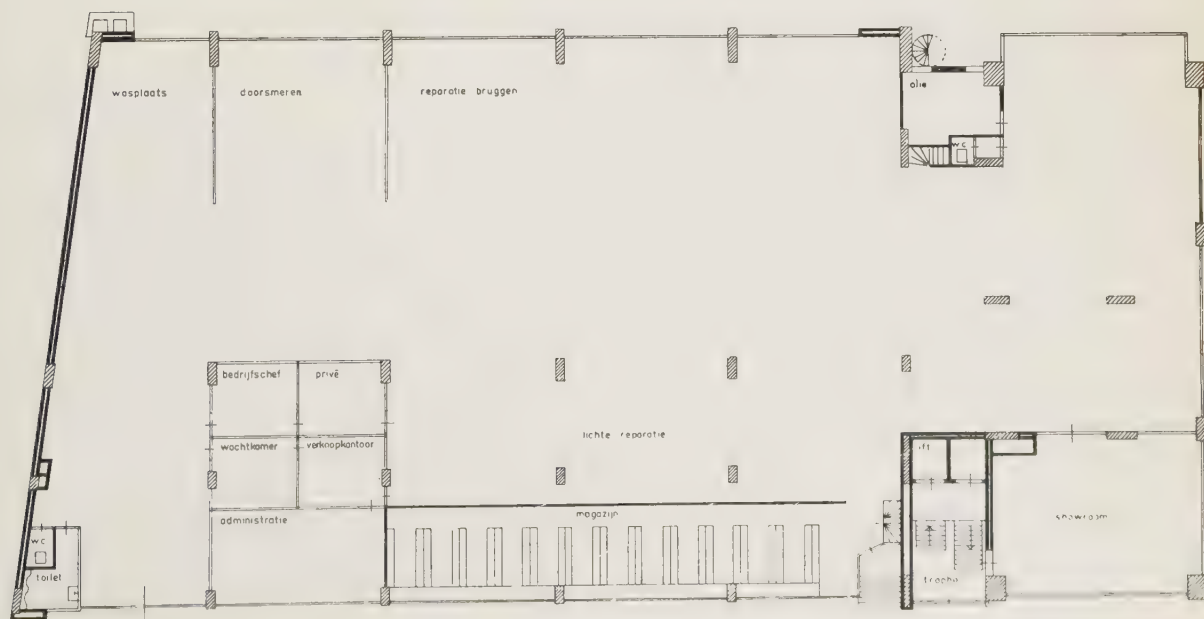

Situatie 1—1000

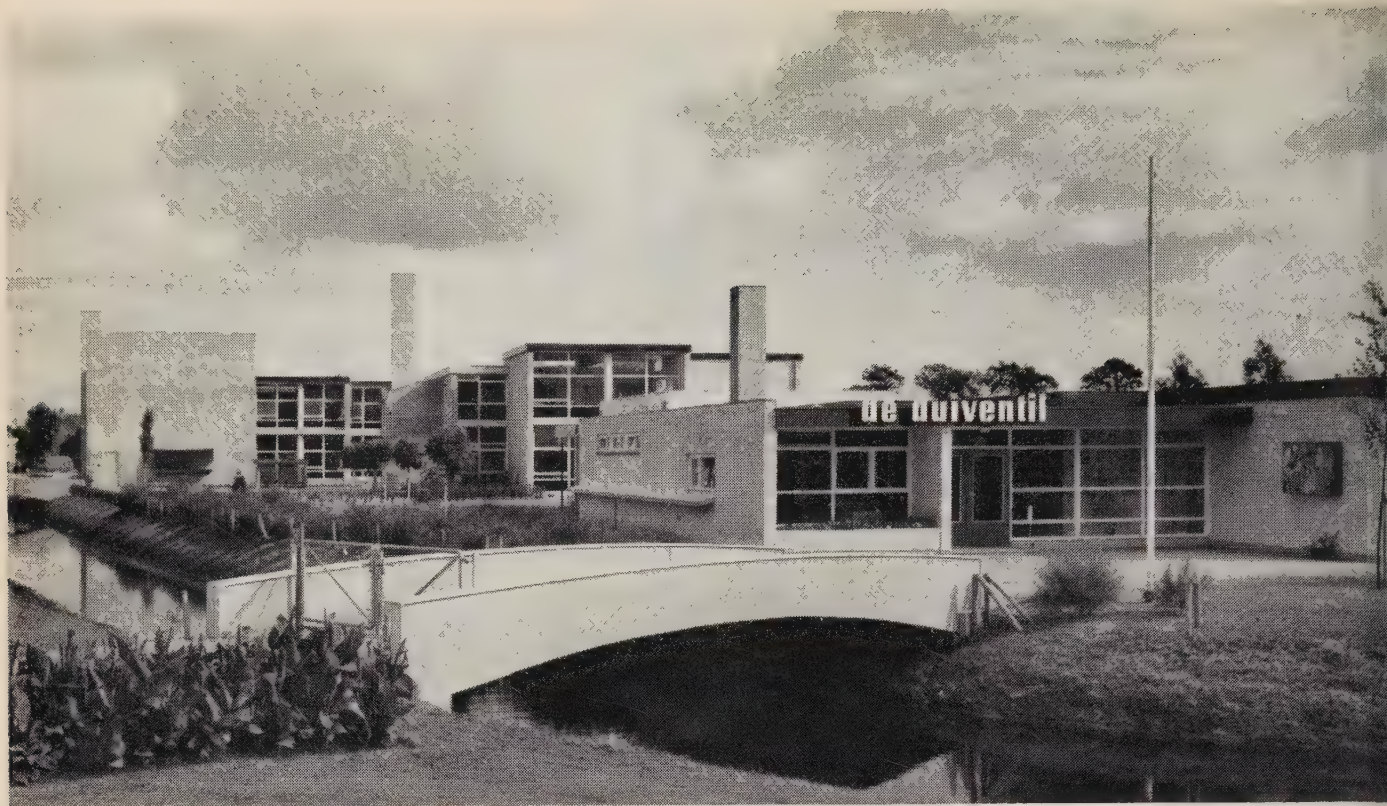
Century" garage met bovenwoningen te Groningen

2e, 3e en 4e woonlaag 1—300

reparatie garage 1—300

Scholencomplex te Meppel

Architectenbureau Maaskant

De manier waarop hier maat is gegeven aan de ruimten ten opzichte van elkaar, zowel binnen als buiten en zowel van binnen naar buiten en van buiten naar binnen toont een grote duidelijkheid, zodat er geen behoefte bestaat dit complex af te meten naar de al of niet decoratieve opzet of de decoratieve toevoegingen.

Deze neiging is veel moeilijker te onderdrukken bij de volgende twee objecten — elk verschillend, terwijl toch beide zijn gemaakt met elementen van eenzelfde soort.

Het woonhuis te Amsterdam heeft bij het eerste aanschouwen een ongecompliceerde plasticiteit, die is ontstaan vanuit de binnenruimten.

De omgeving moet nog ontstaan en dus is het moeilijk te zeggen of de plasticiteit de duidelijkheid in zich heeft, die het bedoelt.

De detaillering van het plan als totaal is bij nadere beschouwing toch wel gecompliceerd — de kleurstelling enigszins onbegrijpelijk — echter, er is ook hier iets met de beschikbare ruimten gedaan, die dit woonhuis verheffen boven de schaallose „architectuur-decors” in de directe omgeving ervan.

Het verbouwde pand De Bussy aan het Rokin te Amsterdam geeft een mengeling van bewondering en verwondering over de mogelijkheden met elementen, die we op dit moment kunnen toepassen. Slechts een horizontale band, een vormloze knop en een bankje delen buiten en binnen.

De reeds aanwezige vlakken van de wanden, plafond en vloer maken een suggestie duidelijker, dat deze bepaling zo subtiel moest zijn, ook door de bewerking ervan.

De wijze van deling in gebruiksruimten maakt een grotere eenheid van het geheel.

De beschikbare ruimte zal hier deze eenvoud, als het middel van illusie, „onder”-bepaling op een uitgedacht of aangenomen matenschema, noodzakelijk gemaakt hebben. Het is in ieder geval niet direct te constateren op deze manier van werken noodzaakt de beschouwer tot studie om door het decor heen de beelding te ontdekken.

De machinefabriek Vapor te Breukelen heeft ditzelfde op een andere wijze. Ik heb de indruk, dat het uitgangspunt van dit plan het programma geweest, waaruit maten voortkwamen, die de onderdelen kantoor en fabriekshal tot een rechthoekig massief als resultaat gaven, met als toevoeging van ondergeschikte ruimten.

De bewerking van de bepalende vlakken geven een aanduiding van een verschillende soort bepaling en een verschillende bouwmethode.

Een duidelijke ruimtelijke connectie is niet gemaakt. De ruimten onderling hebben dit niet en alleen de fabriekshal heeft het gedeeltelijk in de omgeving. De tweeledigheid, die men er daardoor in ontdekt, doet het vermoeden ontstaan dat de omstandigheden te beperkt zijn geweest.

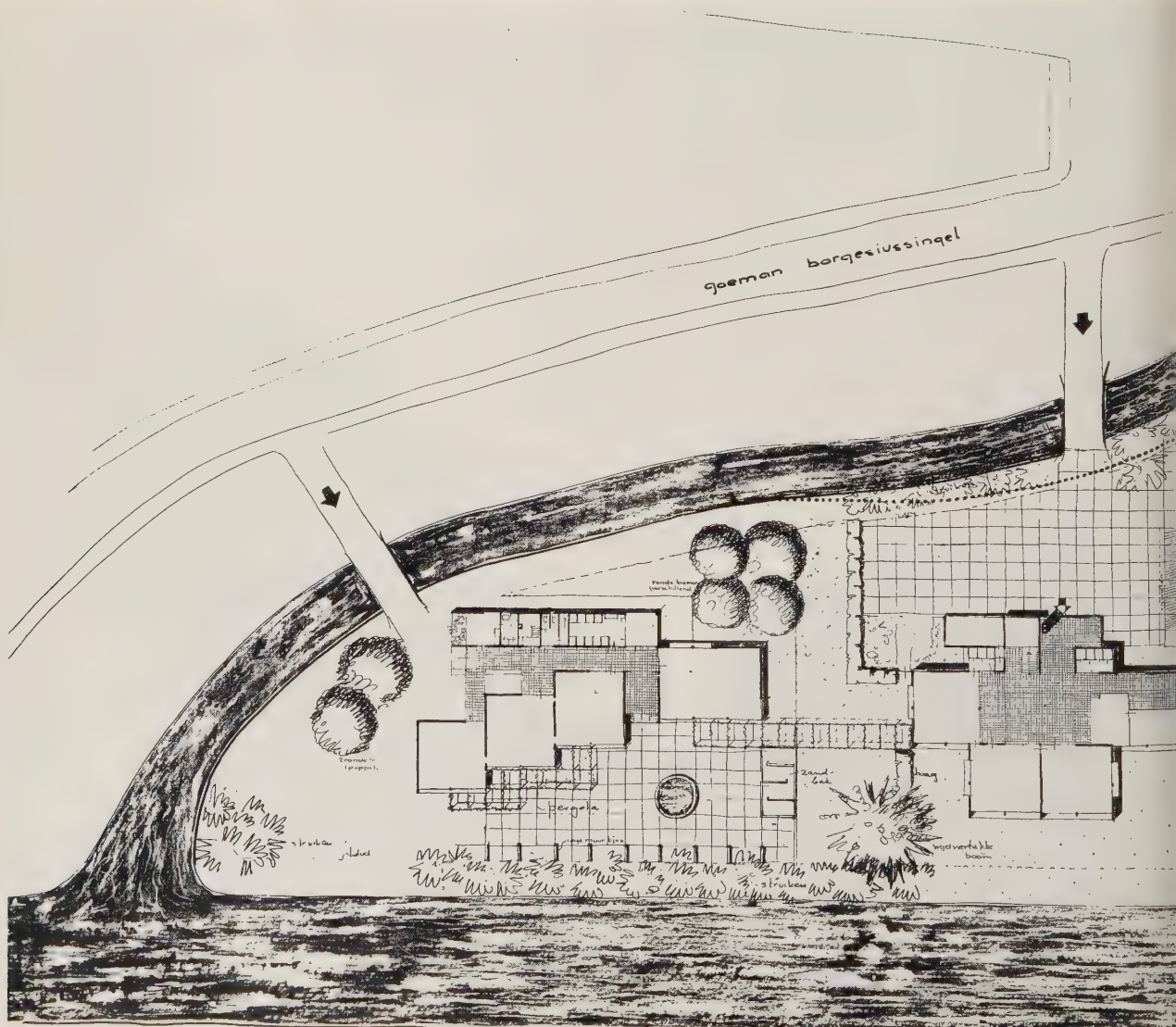
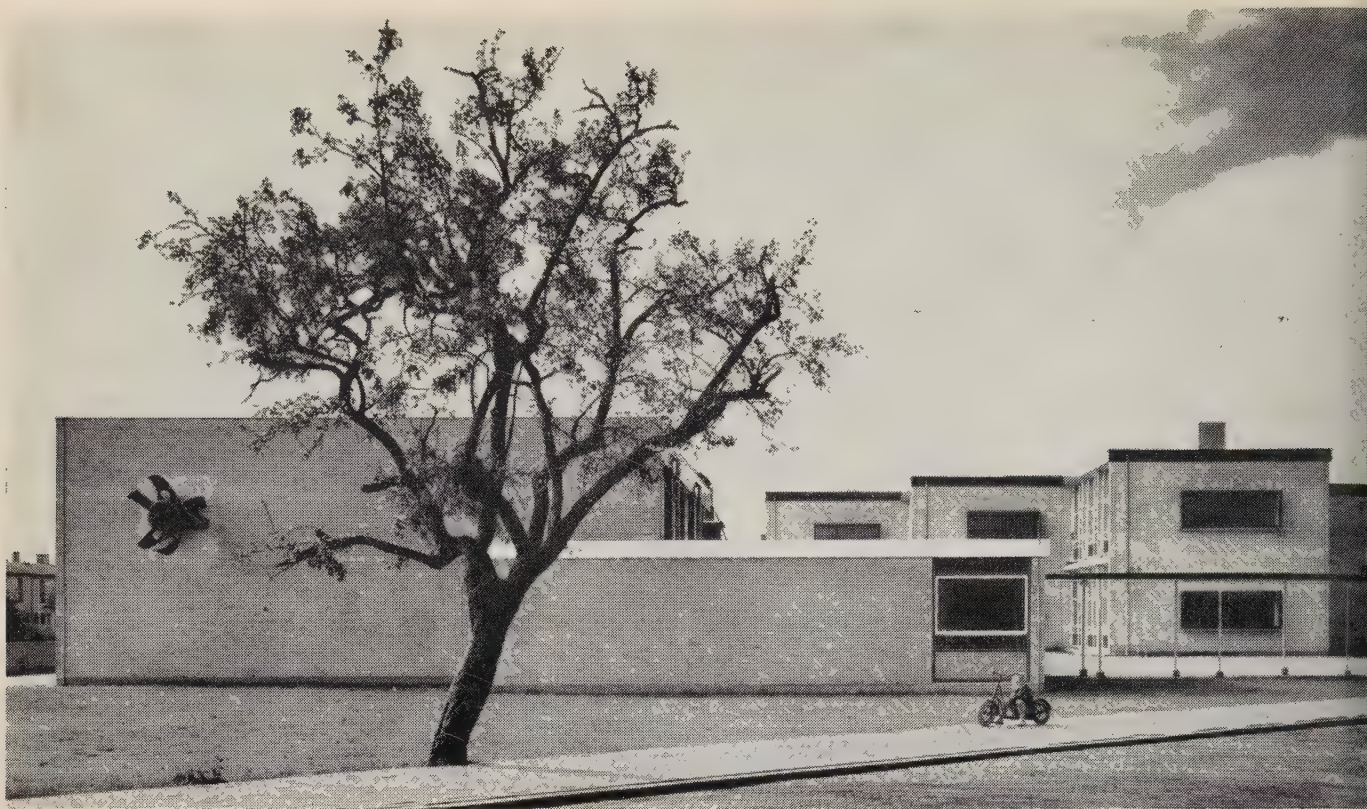
De tegenstelling tot het vorige werk is bij het huis in het Beatrixplantsoen te Rotterdam een duidelijke deling gezocht in een te verwachten onduidelijke omgeving, met elementen, die een eenvoudig gebruiksdoel hebben. Daarom is een juiste beoordeling van de situatie van dit huis nog mede afhankelijk van de nog te bouwen omringende elementen.

De entree, de overgang van entree naar hal en woonruimte is bijzonder mooi van maat. Voor wat betreft de bepalende werking der elementen van de ruimten in het geheel beleefde ik hetzelfde als bij de halscholen in Meppel.

Ook het huis „Van Stockum” heeft een duidelijke plaatsing in de situatie. De wijze waarop men het huis benadert, de overgang naar de woonruimte en de werkkamer op verdieping-niveau en het verrassende contact van hieruit met de buitenruimte is een belevenis apart. Evenals het vorige huis is hier een eenvoudig en duidelijk plan, voor wat de bepalingen betreft, zodat de enkele decoratieve details de bedoeling van het geheel niet schaden.

Overzicht van het complex; v.l.n.r. Rijkskweekschool, Lager Onderwijsschool en Kleuterschool onder Doorkijk tussen L.O.school (rechts) en Kweekschool

Wanneer ik van deze gelegenheid gebruik maak zou ik, concluderende uit deze manier van beschouwen, een vraag willen beantwoorden, die meermalen in het openbaar werd gesteld door Rietveld, Van Tijen, Oud, Vriend e.a.: „Wat willen de jongeren nu eigenlijk?”

Wel, achter die ogenschijnlijke knapheid van ons is veel oppervlakkigheid. Dat blijkt nu wel.

Maar ik heb wel zekerheid, dat we ons meer bewust worden, dat die vraag ieder verplicht de wezenlijke waarden van ons vak te ontdekken.

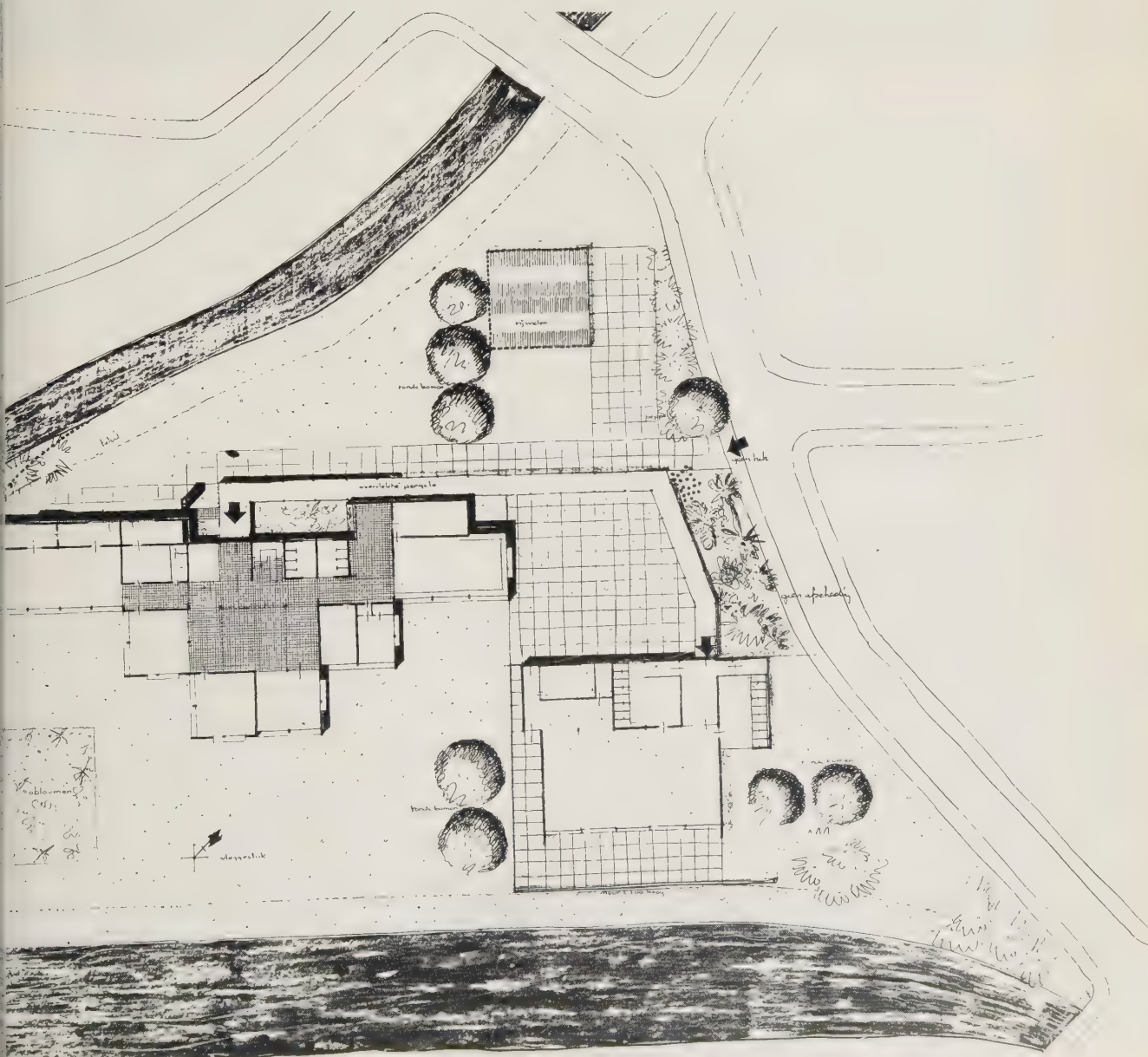
Dat zou kunnen betekenen dat we ons vak groter zien, dan Van Tijen schijnbaar van ons wil in zijn polemieek met Bakema (zie „Forum” No. 6/1957, pag. 167 vv). Het betekent in ieder geval dat we de grenzen niet zonder meer willen trekken rond een bepaald facet.

De ontwikkeling van deze bewustwording is niet een kwestie van vandaag of morgen. In deze groei zullen de mogelijkheden zo vele zijn, dat we ons zullen moeten beperken tot eenvoudige architectonische middelen.

En als het nu een moment zo is dat Oud angstig wordt bij het zien van „Stijl-invloeden” dan heeft hij gelijk wanneer zijn angst is gebaseerd op die bedoelde oppervlakkigheid. Ik weet echter, dat er een zoeken is om met eenvoudige middelen te komen tot een algemene architectuur.

Dat de ontwikkeling daartoe voor het oog aansluit bij wat men noemt beïnvloeding door een voorbij zijnde „Stijl-periode” is niet beangstigend, omdat het geen directe navolging maar een ontwikkeling vanuit onszelf is.

Ik vraag U verder te willen aannemen, dat we in onze ontwikkeling wel zover zijn dat we niet zullen blijven steken in populaire verhalen over functionele kleurtoepassing.

Scholencomplex

Meppe

links en rechts *Rijkskweekschool*

Scholencomplex

Meppel

links boven *Kweekschool* onder *Gymnastiekgebouw*
onder *W. F. Jonkmanschool voor Lager Onderwijs.*
Majolica mozaïek en muurplastiek van Louis van Roode

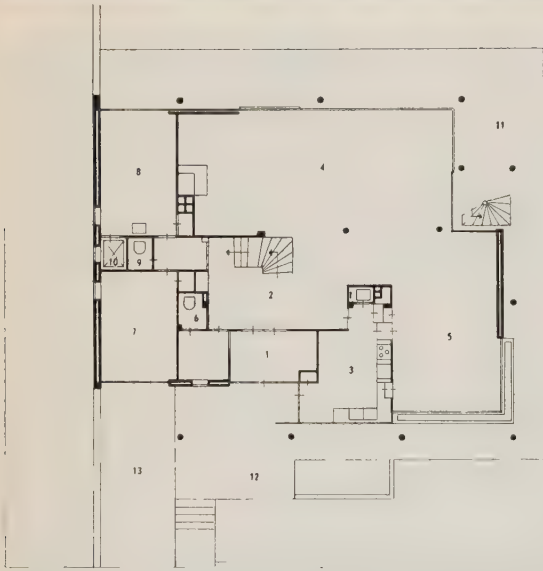
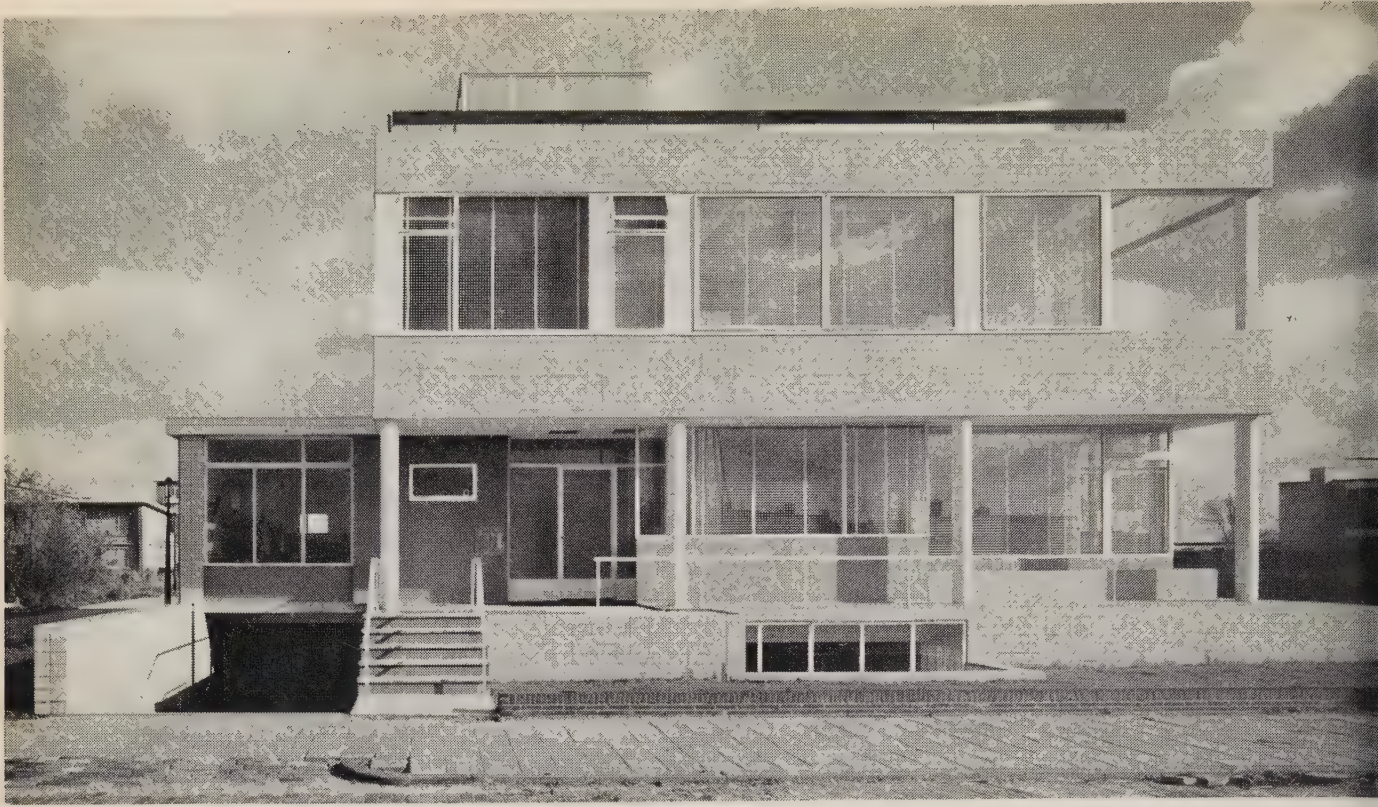
Scholencomplex

Meppen

Exterieur en interieurs van de Kleuterschool „duiventil“

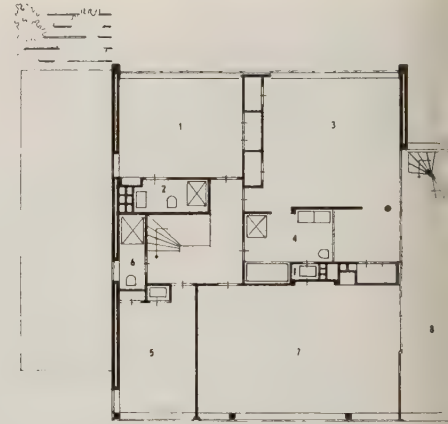
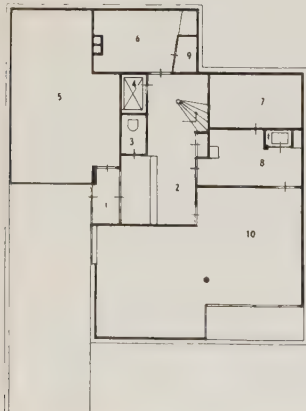

Begane grond 1—300

Souterrain

Verdieping

Begane grond

- 1 entree
- 2 hal
- 3 keuken
- 4 woonkamer
- 5 eetkamer
- 6 w.c.
- 7 zitkamer
- 8 slaapkamer
- 9 w.c.
- 10 douche
- 11 terras
- 12 beeld
- 13 afrit naar garage

Verdieping

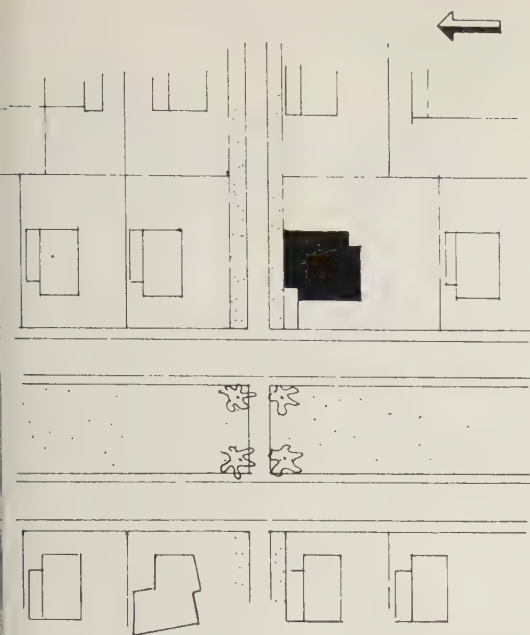
- 1 slaapkamer
- 2 douchemkamer
- 3 slaapkamer
- 4 badkamer
- 5 slaapkamer
- 6 douchemkamer
- 7 herenkamer
- 8 loggia

Souterrain

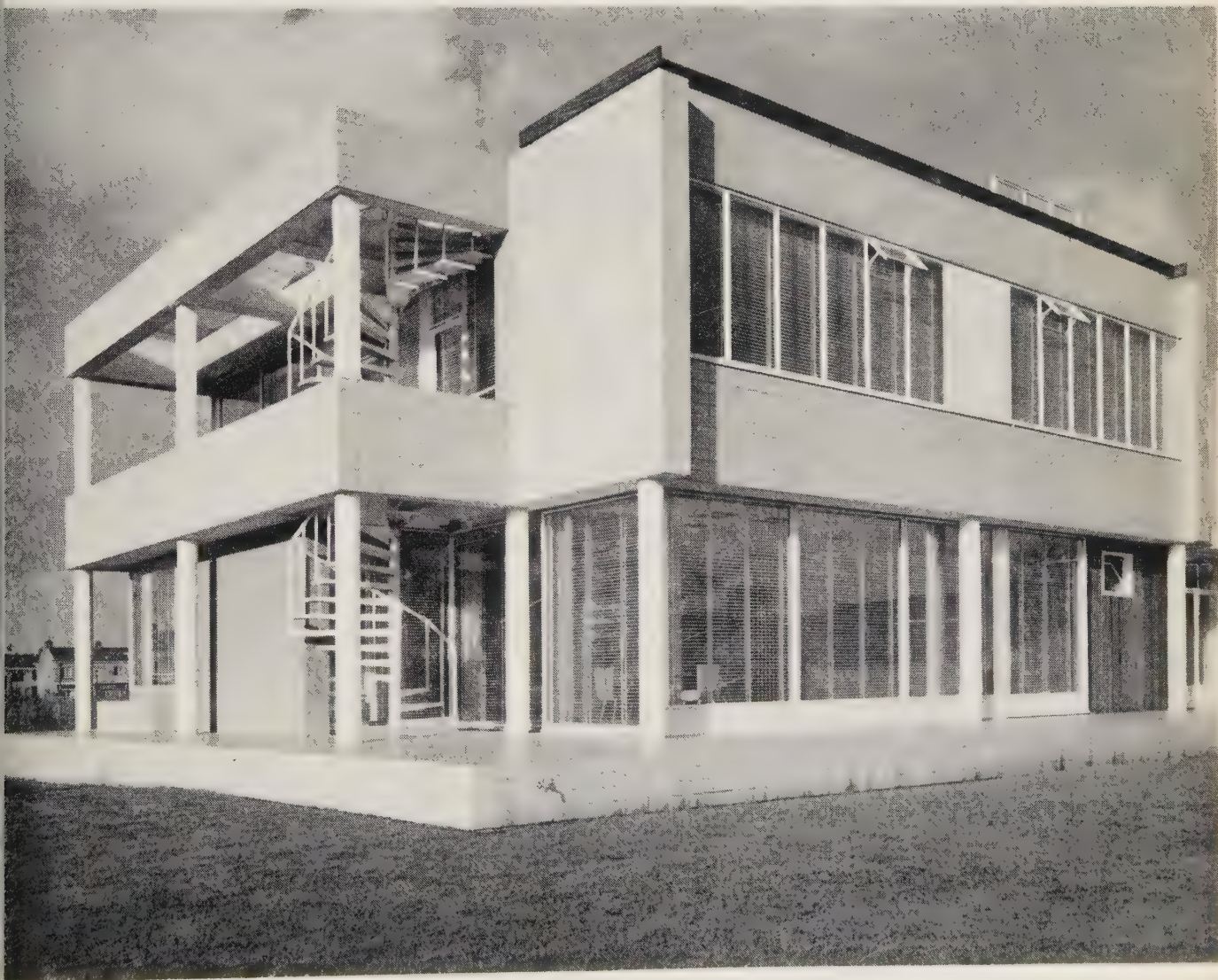
- 1 entree
- 2 hal
- 3 w.c.
- 4 douche
- 5 garage
- 6 stookruimte
- 7 bergruimte
- 8 wasruimte
- 9 pomp kelder rioleri
- 10 kamer

Huis aan de Minervalaan te Amsterdam

arch. M. Kamerling

situatie 1—1500

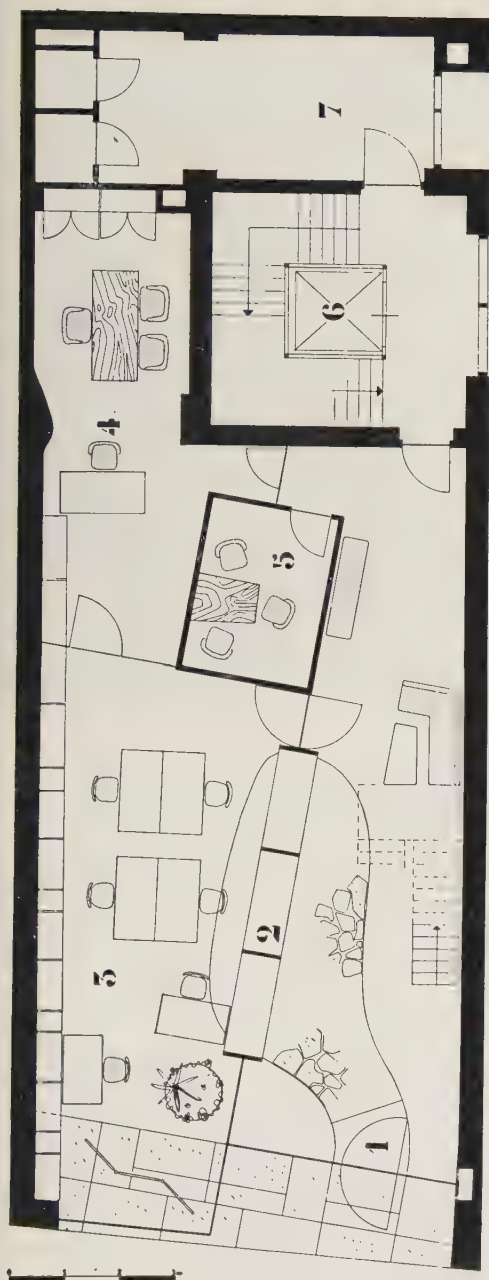

Oude toestand

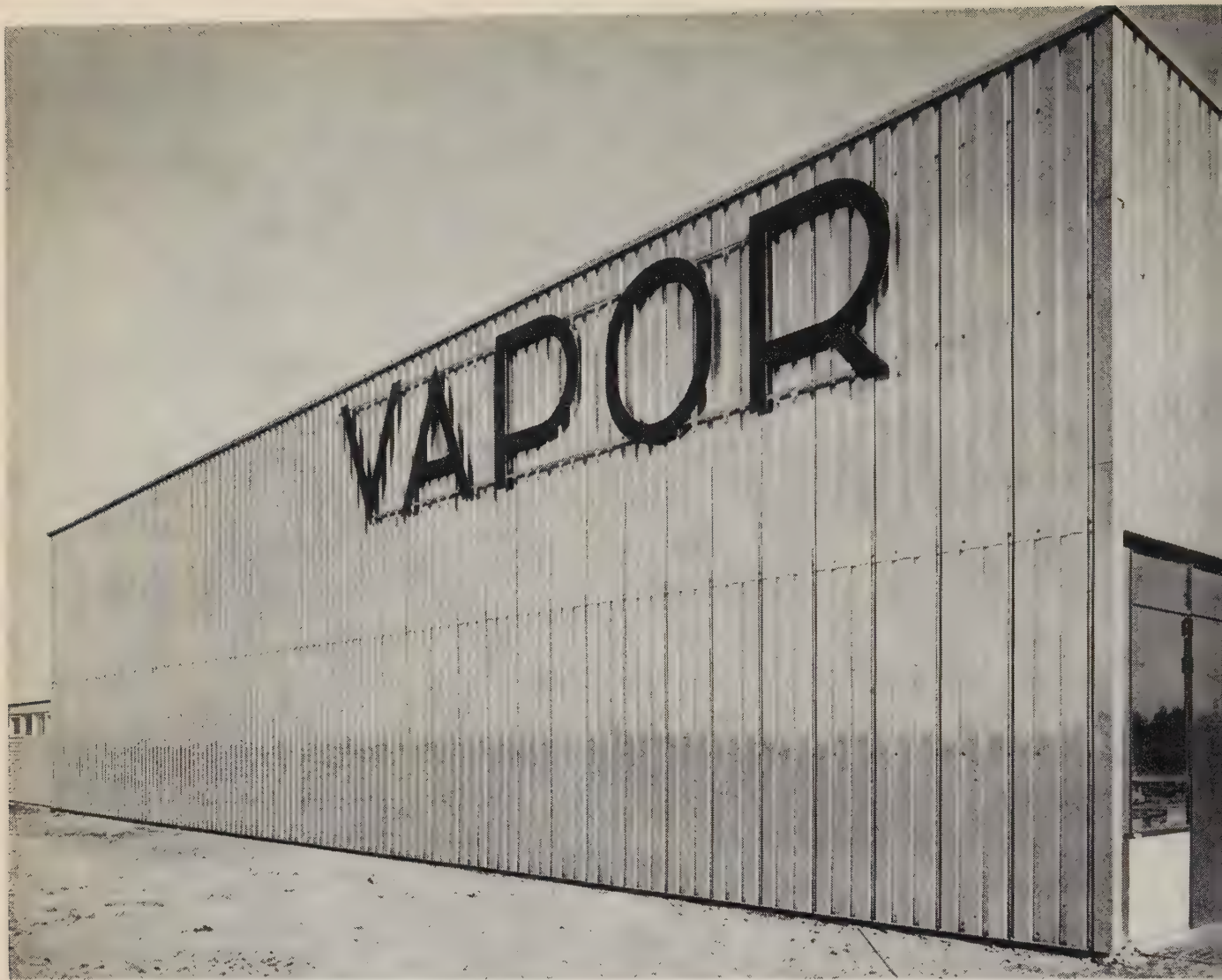
**Verbouwing parterre kantoor
Drukkerij J. H. de Bussy aan het Rokin
te Amsterdam**

Arch. K. L. Sijmons Dzn

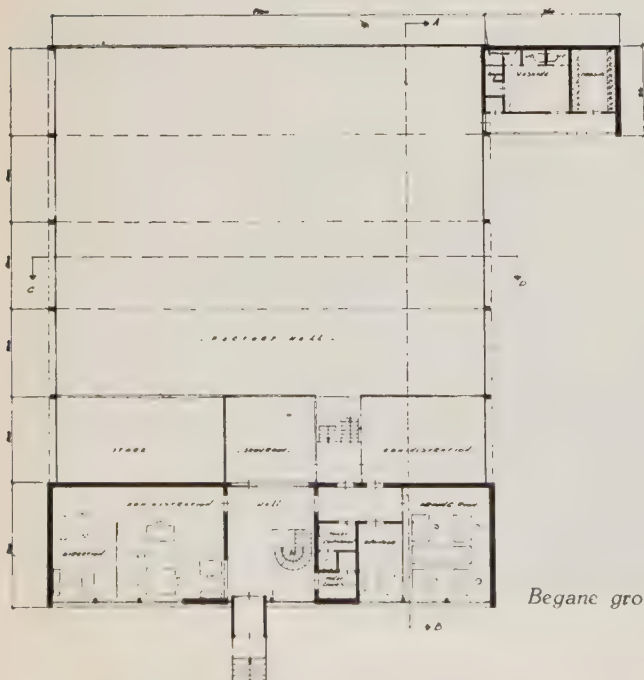
- 1 entree
- 2 balie
- 3 kantoor
- 4 vergaderruimte
- 5 spreekkamer
- 6 trappenhuis met lift
- 7 portaal

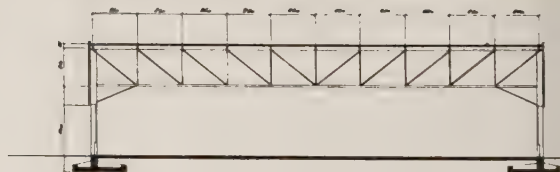

„Vapor” fabriek te Breukelen

Arch. J. J. van der Linden

Begane grond

Doorsnede C—D

Doorsnede A—B

Verdieping

Situatie

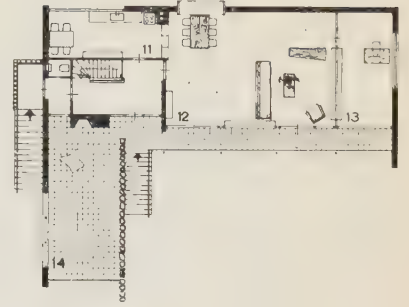
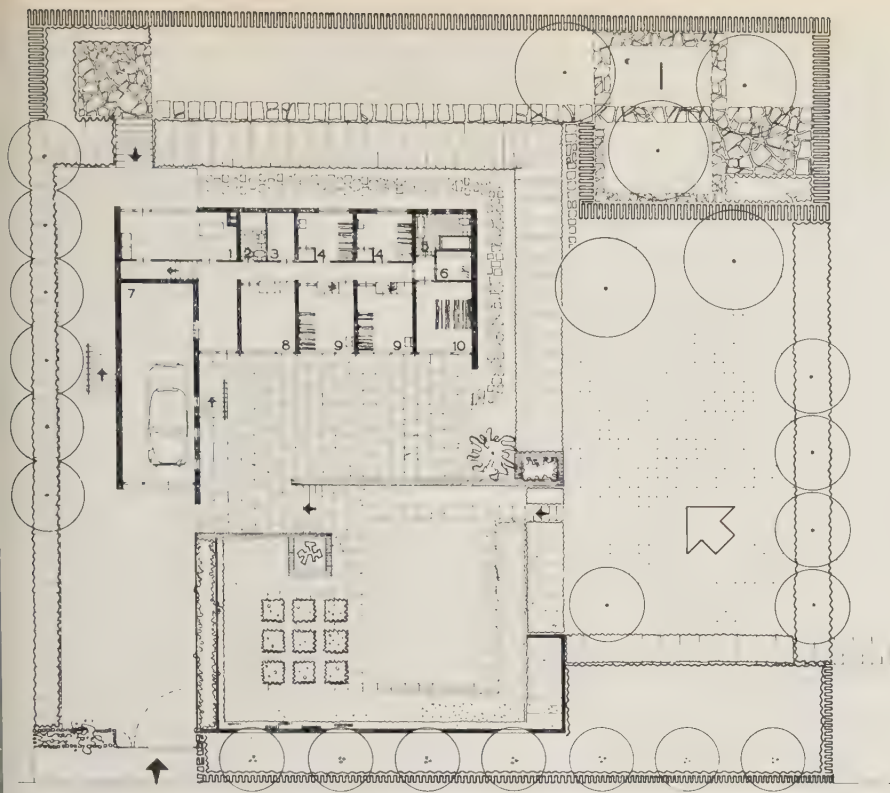

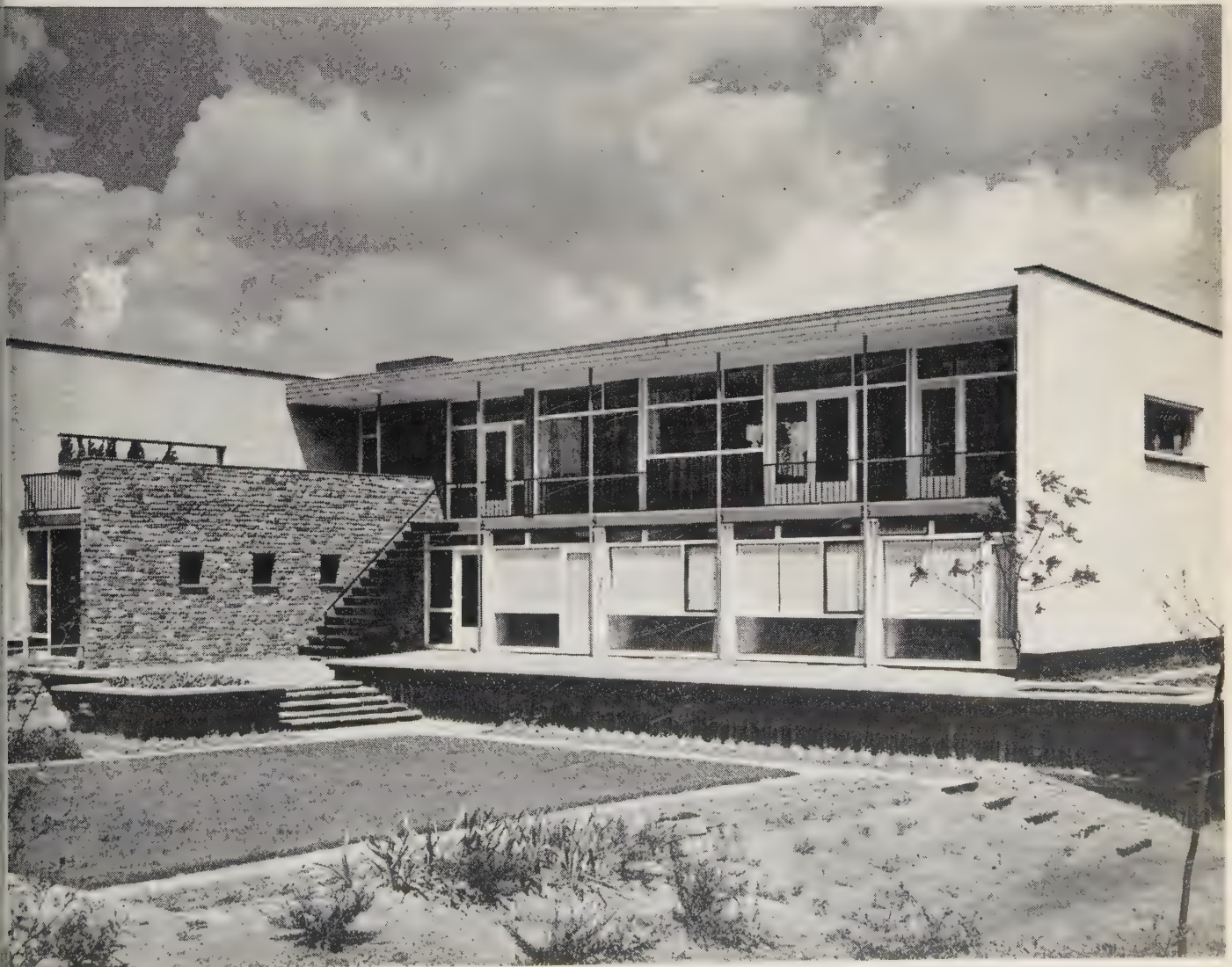
Huis te Hillegersberg

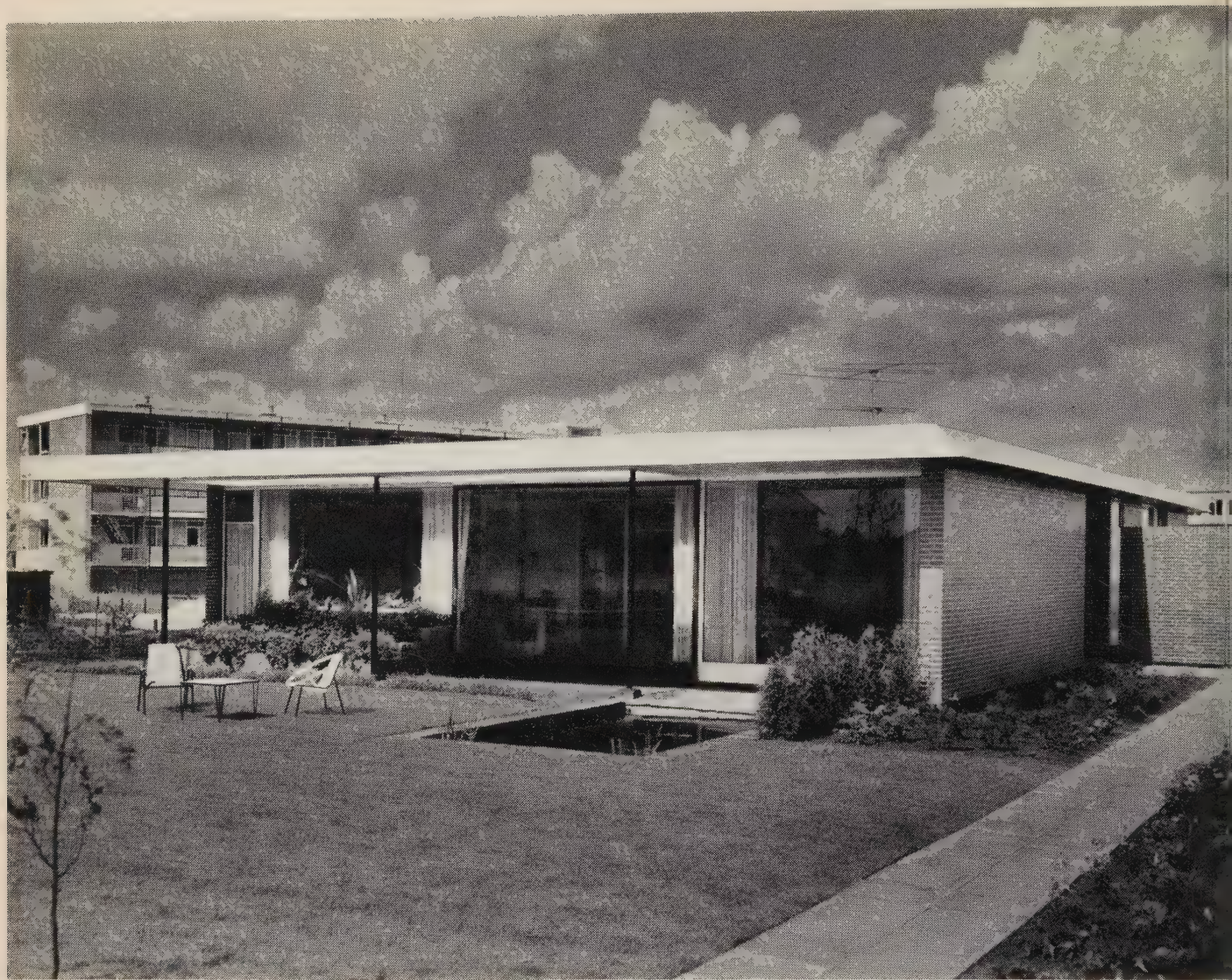
Arch. E. F. Groosman

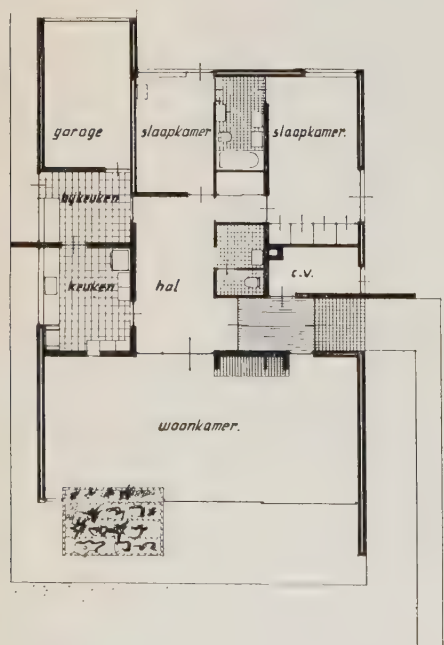

- Begane grond**
- 1 bijkeuken
 - 2 douche en toilet
 - 3 berging
 - 4 slaapkamer
 - 5 badkamer
 - 6 kast
 - 7 garage
 - 8 speelkamer
 - 9 slaapkamer
 - 10 slaapkamer
- Verdieping**
- 11 keuken
 - 12 woonkamer
 - 13 werkkamer
 - 14 dakterras

Huis te Hillegersberg
 Architectenbureau Maaskant

Hout in het congresgebouw te Berlijn (Interbau)

R. Blijstra

Het congresgebouw te Berlijn, ontworpen door de Amerikaanse architect Hugh Stubbins heeft van buitenaf iets weg van een gevaarte, dat de ijverige lezer van „science-fiction” zich op Mars of op één of andere planeet ver in het Melkwegstelsel of misschien ergens daarbuiten zou kunnen voorstellen. Het geeft de lezer een gevoel van spanning; daar gaan we dus naar toe naar dat internationale, dat kosmische, naar die overspannen eierzucht, welke de film en de tijdschriften gewijd aan speculaties over de toekomst, ons voor spiegelen.

Er gaat ontegenzegglijk iets uit van dit gebouw, al zou men dat vreemde dak met enige goede wil ook kunnen vergelijken met een dameshoed, ontworpen door een mathematicus en al is het hele gebouw toch minder zuiver en overtuigend dan de hal van Novicki, die in Raleigh staat.

Zo is het wellicht in argeloze achteloosheid vrij goed gekarakteriseerd: het is een modieus bouwwerk, dat de romantiek in strakke lijnen weer binnen-smokkelt.

Daar is misschien niets tegen, zij het ook dat van binnen de indruk verwarrend is, omdat men allerlei hoekjes en gaatjes aantreft, welke men niet thuis kan brengen of althans bepaald ziet door een aan die vorm dienstbaar gemaakte constructie.

Zijwand van de aula. Esseestroken in verschillende profileringen.

Zo, achterdochtig determinerend, gelijk het een nuchter geboren bewoner van onze delta betaamt, liep ik dus hoogst onwennig en ietwat brommerig door dat imponerend décor. In gedachten liet ik mijn hand langs een wand glijden en voelde ineens iets vrouwzigs: het was de houten lambrیزering van de congreszaal, een strokenreeks van achteroverleunend essehout, die daar ongetwijfeld uit akoestische overwegingen was aangebracht. De droom van een gemechaniseerde wereld, waarin wij beton en plastic gaan beminnen, viel even weg en ik bedacht, dat de onmiskenbare sfeer van weelde, van bijna overdadige rijkdom, welke in dit gebouw heerst, veroorzaakt wordt door het gebruik van hout. Hout is luxe, dacht ik met schrik, hout is luxe geworden, omdat het zijn eigen tijd neemt om te groeien, omdat we het niet kunnen maken. Maar we zullen het altijd nodig hebben, omdat we ons anders eindeloos kostmisch, maar ook eindeloos kaal zullen voelen.

rechts Jaloeziewand van de toneelzaal in Frans note-
hout. Het daglicht kan in deze stand binnenvallen.

nder Aula met podium. De wanden zijn in donker
essenhout, het podium in licht iepenhout uitgevoerd.

De achterwand van de aula met cabines voor de technische diensten. Om akoestische redenen staat deze wand scheef en is hij bekleed met gegroefd triplex.

Ingezonden mededeling Advertentie

HART PRINTS

De Amerikaanse auto

Over het algemeen ontwerpen waarvan men zou kunnen zeggen dat zij de Europese overtreffen in onmatigheid van versiering en volume. Voor de **Amerikaan** is de auto een onderstreping van zijn viriliteit — kijk eens wat een auto, kijk eens wat ik kan... schijnt hij tegen de dames te willen zeggen. Een dergelijke demonstratie heeft de **Nederlandse** architect gelukkig niet van node. Over het algemeen laat hij zich leiden door een gezonde ontwerp-drift voortvloeiende uit zuivere motieven. Ook wij menen dat onze motieven zuiver zijn als wij onze **nieuwe** kollektie bedrukte gordijnstoffen aamenstellen: wij willen gordijnstoffen verkopen en steeds **iets nieuws** brengen door tegemoet te komen aan wat leeft in creatief Nederland. Zijn wij geslaagd? Aan u om dat te beoordelen. Stel u op de hoogte, bekijk onze kollektie eens.

HART PRINTS

Gordijnstofspecialisten

Herengracht 138

Amsterdam tel. 47041 - 44263 - 65551

Dessin Simbad; Bestelno. 3255

4-kleurige druk op een zware kwaliteit katoen. Dit dessin wordt door ons geleverd in 4 verschillende kleurstellingen, waarbij de kleurencombinaties zijn als volgt:

Hoofdkleur:		Bijkleuren:
Grijs	met	geel / zwart / wit
Geel	..	grijs / zwart / wit
Anthraciet	..	zwart / rood / wit
Wit	..	blauw / zwart / wit

Boekbespreking

Paulhans Peters *Blumenfenster*

G. D. W. Callwey, München 1957 prijs ing. f 13,10

Op dezelfde aantrekkelijke en vakkundige wijze uitgegeven als „Schulen im Grün“ en „Kinderspielplätze“ heeft de uitgever met dit boek van 90 bladzijden, waarvan 30 bladzijden tekst en 60 pagina's foto's, wederom een goede bijdrage geleverd aan een serie actuele onderwerpen, die in de ontwikkeling van stedenbouw en architectuur een belangrijke plaats zijn gaan innemen.

In dit boek wordt met zeer duidelijke tekeningen en goede foto's getoond, dat de vroegere vensterbank met enkele potten bloemen en planten in de hedendaagse architectuur is uitgegroeid tot gehele plantentverzamelingen binnenshuis.

Het eerste deel van de tekst behandelt in de hoofdstukken „Einleitung“ en „Form und Grösse“ meer algemene problemen en voorbeelden van toepassingsmogelijkheden: „Moderne architecten streven naar een nauwere relatie in de woningbouw tussen natuur en menselijk leven, in fabriek en kantoor naar een verandering van de uitsluitend zakelijke en doelmatige sfeer in een meer menselijke.“ In het laatste milieu is de bewoner (employé of arbeider) meer de passieve toeschouwer van het ritme van groeien en bloeien. In de woning wordt hij er actiever bij betrokken door de verzorging van de planten. De bouw van het „bloemenvenster“ — men kan mijns inziens beter spreken van plantenraam, omdat vooral de decoratieve bladplanten en klimplanten tegenwoordig overheersen — is niet slechts een constructieve, doch vooral een botanische opgave. Van belang is voor sommige plantensoorten (waarvan achterin een lijst opgenomen is met vermelding van standplaatsvoorwaarden en verzorging) de oriëntering van het raam en of het raam tot de ruimte van de woonkamer behoort of daarvan afgescheiden is, zodat aparte regeling van warmte, vocht en lucht nodig is. En er is het probleem van de centrale verwarming.

Het begrip „bloemenvenster“ is bijna niet te begrenzen. Zijn vorm reikt van de verbrede vensterbank via erker naar de zgn. wintertuin of miniatuur orangerie achter een van vloer tot plafond reikende glaswand. Er zijn dus twee hoofdvormen: ten eerste naar de kamer open plantenramen en ten tweede aan alle zijden gesloten plantenramen. De eerste vorm wordt tegenwoordig het meest gebouwd, de planten behoren dan direct tot de woonruimte. Bij de tweede vorm is er enigszins het hinderlijke gevoel van een barrière, doch de dan nodige aparte regeling van warmte, vocht en lucht maakt het ook mogelijk, dat de planten in een goede atmosfeer kunnen leven.

Er worden voorts onder andere richtlijnen gegeven over de hoogte van de borstweringen, die verschillend zijn voor de ruimte, waarin men hoofdzakelijk zittend verblijft, zoals woonkamers, wachtkamers, restaurants en voor de ruimte, waarin men doorloopt of wandelt, zoals corridors, wandelgangen, hallen en dergelijke. Maatgevend is ook de bereikbaarheid van de planten (water geven).

Het tweede deel van de tekst, evenals het eerste deel, ondersteund door zeer vele uitstekende constructiedetails, legt de nadruk op de bouwkundige aspecten. Deze hoofdstukken behandelen o.a. de dakafdekkingen van uitgebouwde plantenramen, de bescherming tegen breuk van buiten, de constructies om schaduw te krijgen, zoals markiezen, jalouzieën, rolluiken, de regeling van het klimaat, de constructie van de bakken in de vloer, het glas.

Het boek richt zich voornamelijk tot architecten en opdrachtgevers. Door de wijze waarop het is opgezet, voorziet het stellig in een grote behoefte. Wanneer men thans aandachtig de vele foto's beziet van uitgevoerde plantenramen, dan blijkt daaruit, dat dit onderdeel zo'n belangrijk element is geworden in plattegrond en interieurruimte — en ook in de gevel! — waardoor er sprake kan zijn van een nieuw architectuurprobleem. En zeker heeft het moderne plantenraam ook consequenties in verband met de relatie tussen binnen- en buitenruimte. Enerzijds zijn door de grote ramen en glaswanden tot op de vloer de mogelijkheden voor toepassing van een groter plantenelement in het interieur als vanzelf gegroeid. Op deze wijze is aan de leef- en werkruimte voor de mens ongetwijfeld een waardevol accent toegevoegd. Anderzijds zitten er natuurlijk ook weer „gevaarlijke“ kanten aan dit verschijnsel, omdat men geneigd is te gaan overdrijven, hetgeen door sommige foto's reeds duidelijk aangetoond wordt.

Hoe goed de bedoeling van het boek moge zijn, t.w. de uitstekende bouwkundige voorlichting en door middel van foto's te laten zien welke mogelijkheden het interieur heeft door een natuurlijke rijkdom van planten, toch krijgt men de indruk, dat tegelijkertijd het gevaar van een modeverschijnsel niet denkbeeldig is en dat modieuze bijbedoelingen zullen gaan overheersen. Met een gezond verlangen naar levende natuur heeft dit weinig meer te maken. Sommige foto's wijzen mijns inziens regelrecht in de richting van een nieuwe vorm van interieurstijl: de (tropische) natuur misbruikt als decoratie zonder meer.

De oorspronkelijke bedoeling van het grote raam en de grote glaswand tot op de vloer is toch in de eerste plaats geweest: weidser uitzicht, meer licht en inniger contact met de buitenruimte, natuur en landschap. In plaats daarvan dreigen vele ramen dicht te groeien en raakt het contact met de tuin verloren.

Ook reeds door de aanwezigheid zelf van een plantenverzameling binnen, die zich juist in het grensgebied tussen binnen en buiten bevindt en die bovendien totaal anders is in soort en karakter dan de plantengroei buiten, kan het contact of wel evenwicht met de werkelijke natuur buiten verbroken worden. Daarom zal het van belang kunnen zijn plantenramen vooral daar te projecteren, waar wel een groot raam voor licht en zon nodig is, maar waar het uitzicht niet boeiend is, bijvoorbeeld wegens te dichte bebouwing of waar geen aansluitende tuin is. Bij vrijstaande bungalows met eigen tuinaanleg, zal de behoefte aan een tweede levend natuurelement in het interieur minder zijn en kan het plantenraam misschien beter juist niet in het hoofd uitzicht op de tuin geplaatst worden. Plantenramen zouden vooral ook meer toegepast moeten worden in flatwoningen ter compensatie van het gemis aan direct contact met het groen.

Zowel om de positieve als om de negatieve kanten van dit nieuwe aspect, kunnen we blij zijn met de uitgave van dit boek. Het fotogedeelte kan daarbij, mits men dus dit met de nodige kritiek bestudeert, een aansporing zijn om het moderne interieur niet alleen met een levend element als decoratieve toevoeging te verrijken, maar ook daardoor een grotere integratie te bereiken in de architectuur van menselijk leven en natuur.

W. C. J. Boer

Clarence S. Stein, *Toward new towns for America, with an introduction by Lewis Mumford*

Uitg. Reinhold Publishing Corporation, New York, 1957 Geb. f 42,10.

In zijn voorwoord tot de herziene uitgave van „Toward new towns in America”, dat in 1950 verscheen meent Clarence S. Stein te kunnen constateren, dat het „beginsel van Radburn” een grote verspreiding heeft gekregen. Hij noemt Kitimat in Brits Columbia als een onmiddellijke afstammeling, Vällingby bij Stockholm als een voortzetting en Chandigarh als een plan, dat volgens dezelfde principes, maar dan gewijzigd in overeenstemming met de plaatselijke gebruiken, is ontworpen. Of in genoemde steden van een bewuste samenhang met Radburn sprake is, valt wellicht te betwijfelen, althans wat Vällingby en Chandigarh betreft, doch de vader van een idee ziet nu eenmaal graag kinderen om zich heen en we zullen Stein de voldoening over de overname van zijn denkbeelden maar niet misgunnen. Zijn opmerking is ook slechts terloops gemaakt: belangrijk in zijn boek is de historische ontwikkeling welke hij van de Amerikaanse tuinsteden geeft en waarin hij achtereenvolgens Sunnyside Gardens in New York (1924); Radburn, New Jersey, 26 km van New York (1928); Chatham Village, Pittsburgh (1929); Phipps Garden Apartments, deel van

Sunnyside Gardens, New York (1931 en 1935); Hillside Homes, New York (1933); Valley Stream Project, Valley Stream even buiten de grens van New York City (1935); Greenbelt, Maryland, 20 km van Washington (1936); Greenhills, Ohio, 8 km ten noorden van Cincinnati (1935); Greenbrook dat niet gebouwd werd, New Jersey, 8 km ten westen van New Brunswick (1935); Greendale, Wisconsin, Milwaukee (1938); Baldwin Hills Village, Los Angeles (1941), behandelt.

Onder de invloed van Olmsted en zijn befaamd Central Park te New York, waarin de wegen voor verschillende soorten verkeer — in 1858 dus voetgangers en ruiters — door middel van viaducten werden gescheiden en tengevolge van een bezoek aan de Engelse tuinsteden Hampstead, Letchworth en Welwyn, waardoor Stein een leerling werd van Ebenezer Howard en Raymond Unwin, ontwikkelde hij zijn eerste plannen. Van die plannen kon Sunnyside Gardens slechts een verbetering van het normale Amerikaanse huizenblok genoemd worden, terwijl Radburn evenmin een echte tuinstad werd, doch eerder een volgens de nieuwe opvattingen gebouwde voorstad, die economisch afhankelijk bleef van het nabij liggende New York.

Hij ging hierin vooral uit van de uitspraak van Aristoteles, die gezegd heeft, dat een stad zijn inwoners veiligheid en geluk moet verschaffen. Het woord veiligheid had echter in Steins geval niets te maken met bescherming tegen vijanden van buiten, maar sloeg op het steeds toenemende verkeer. Vol trots constateert hij, dat in dit opzicht al de volgens het beginsel van Radburn gebouwde steden aan de hoogste eisen volloeden: in Radburn hebben gedurende de 20 jaar van zijn bestaan slechts twee dodelijke ongevallen op de weg plaatsgevonden. Dat het geringe aantal auto-ongevallen te danken is aan het plan kon men bewijzen door na te gaan hoe de situatie was in andere steden, welke volgens het Radburnbeginsel zijn gebouwd. In 1949, toen Greenbelt, Maryland; Greendale, Wisconsin en Greenhills, Ohio alle meer dan tien jaar oud waren, werd slechts één voetganger in een auto-ongeluk gedood, en wel in Greenbelt. In Greendale vond niet eens een ernstig ongeluk plaats en slechts één gebeurde er in dat jaar in Greenhills. Dat is een goed „gemiddelde” voor vier steden met een bevolking van 2500 tot 7500 als men een vergelijking trekt met steden van ongeveer dezelfde grootte.

In 1945 waren er 1240 doden ten gevolge van auto-ongelukken in steden van 2500—10.000 in de Verenigde Staten en de verhouding van dodelijke tot niet dodelijke ongelukken was in deze steden 1 tot 30-35.

Behalve het principe van het gescheiden voetgangers- en rijverkeer gaat het Radburn-beginsel uit van de bouw van „superblocks” met een doorlopende groenstrook tussen de huizen, scheiding van de verschillende soorten rijverkeer en rangschikking van de afzonderlijke huizen zodanig, dat de woon- en slaapgedeelten aan de groenstrook grenzen, de „dienstruimen” aan de weg.

Het komt ons voor, dat aan het Radburnbeginsel, vooral voor zover dit de bouw van super-blocks en de aanleg van de in deze blokken liggende parken betreft, nog steeds in Europa, waar men met kleiner eenheden pleegt te werken, niet voldoende aandacht is besteed.

Dit werk, dat vooral ook weergeeft, wat de resultaten in de praktijk waren, lijkt ons dan ook van meer dan puur historisch theoretisch belang.

R.

Tentoonstelling Nieuwe Religieuze Kunst

In Delft zal van 27 januari tot 16 maart in het museum „Het Prinsenhof” een tentoonstelling worden gehouden „Nieuwe Religieuze Kunst”.

Deze tentoonstelling heeft niet de bedoeling een overzicht van de religieuze kunst van deze dagen te geven, maar wil een representatie zijn van de wijzen waarop de hedendaagse mens aan zijn religieusiteit gestalte geeft in de kunst. Er worden werken getoond van Roualt, Manessier, Chagall, Nolde, Barlach, Jonas De Haas en anderen.

Hoewel het hoofddaccent van deze expositie beslist niet op de kerkelijke kunst valt, laten verschillende werken (onder andere, ramen) toch zien hoe de profane kunst en de kunst in het kerkgebouw elkaar trachten te naderen, na een scheiding in het bijzonder sinds het impressionisme.

In de eerste dagen van deze tentoonstelling — 28, 29 en 30 januari — wordt in Delft een congres gehouden over „Nieuwe Religieuze Kunst” waar Dr R. C. Kwant, Eindhoven; Prof. L. Vander Kerken, Leuven; P. R. Régamey o.p., Parijs; de voormalig leider van de Franse beweging „Art Sacré”; Drs J. H. Plokker, Leidschendam; Prof. O. Maurer, Wenen; en Dr U. Rapp uit Würzburg zullen spreken. Gabriel Smit is de discussieleider.

Om aan het congres te kunnen deelnemen, wende men zich tot de congrescommissie van de Katholieke Studentenvereniging „Sanctus Virgilius”, Oude Delft 57 te Delft, welke het congres en de tentoonstelling in „Het Prinsenhof” organiseert.

14e Cobouw-prijsvraag

Verschenen is het programma van de studie-prijsvraag 1958 voor het ontwerpen van een Bejaardencentrum waarvoor f 750.— aan prijzen is beschikbaar gesteld door de hoofdredactie van „Cobouw”.

Deelneming is opengesteld voor iedereen Nederlander.

Het programma is verkrijgbaar bij genoemde hoofdredactie, Postbus 1067, Den Haag.

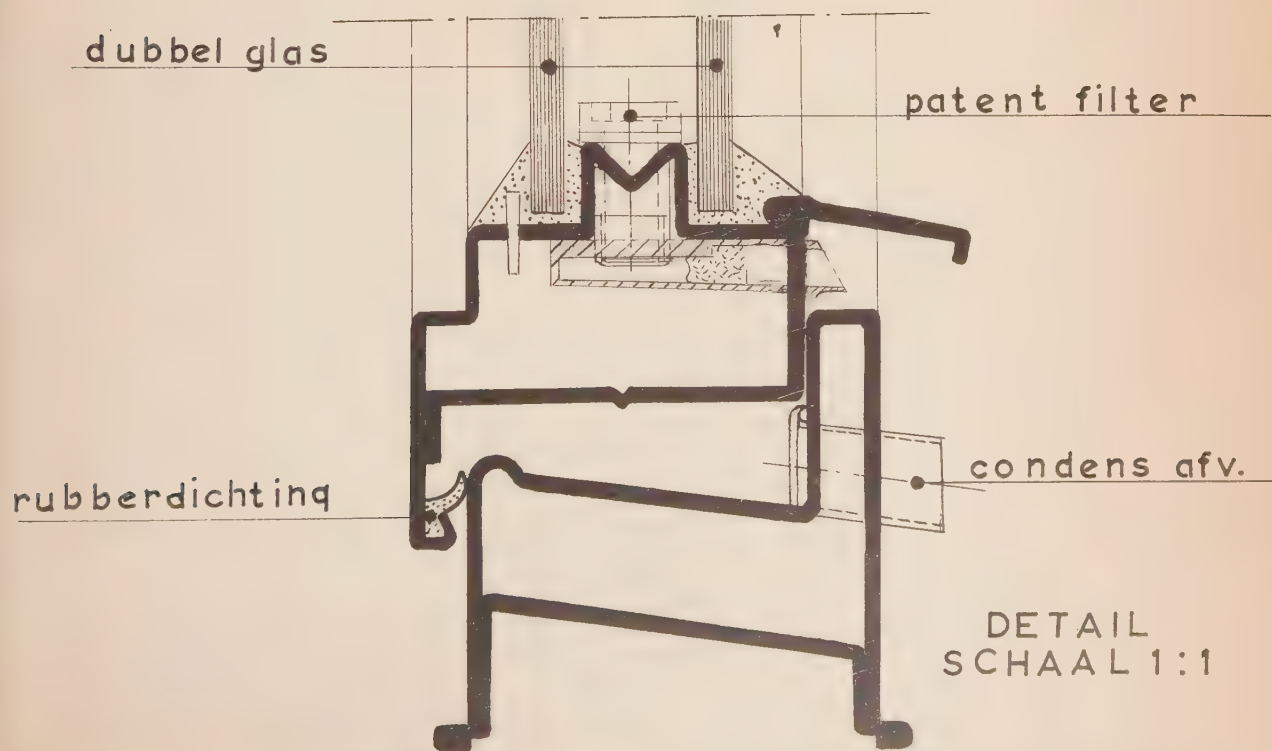
Inzendingen vóór of uiterlijk op 15 juni 1958.

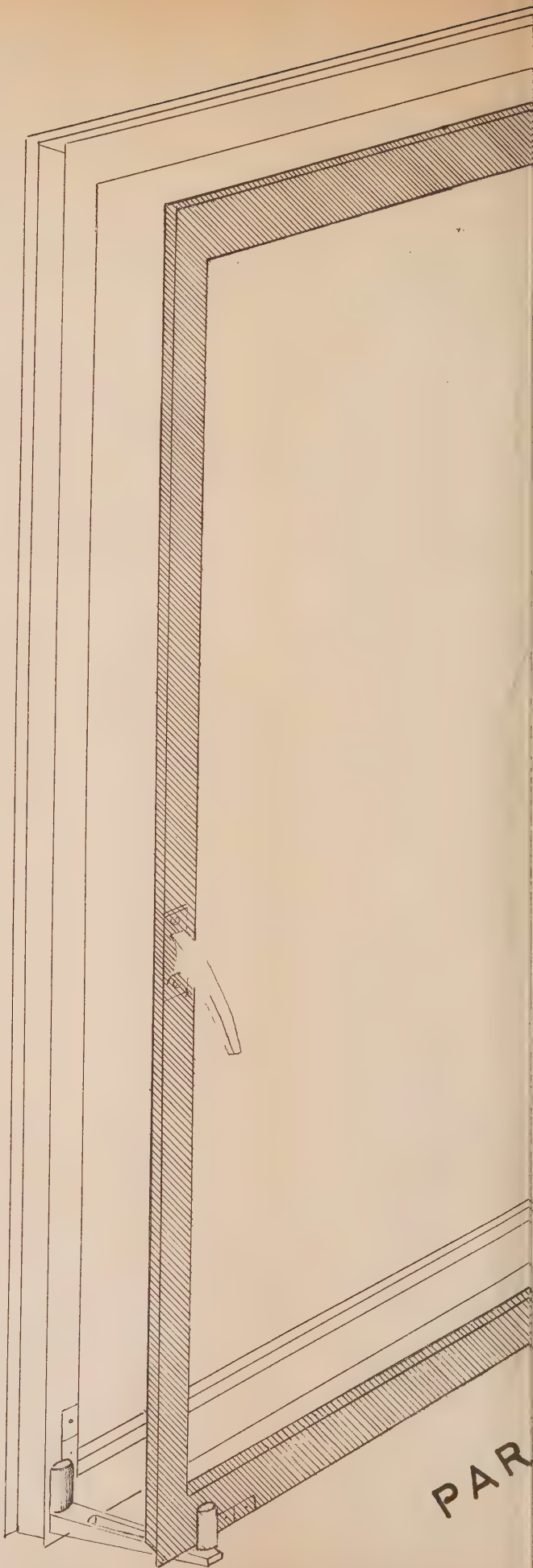
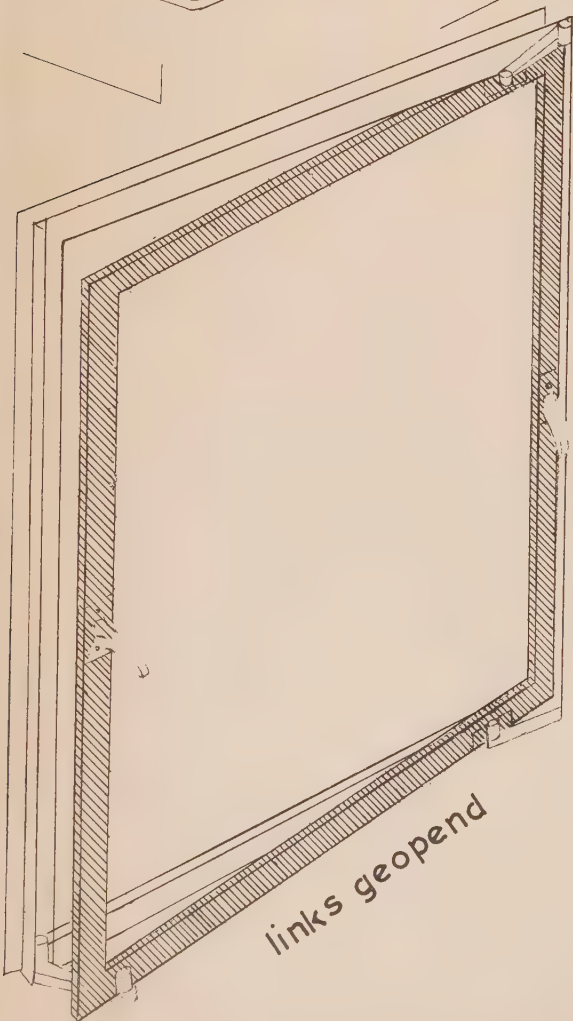
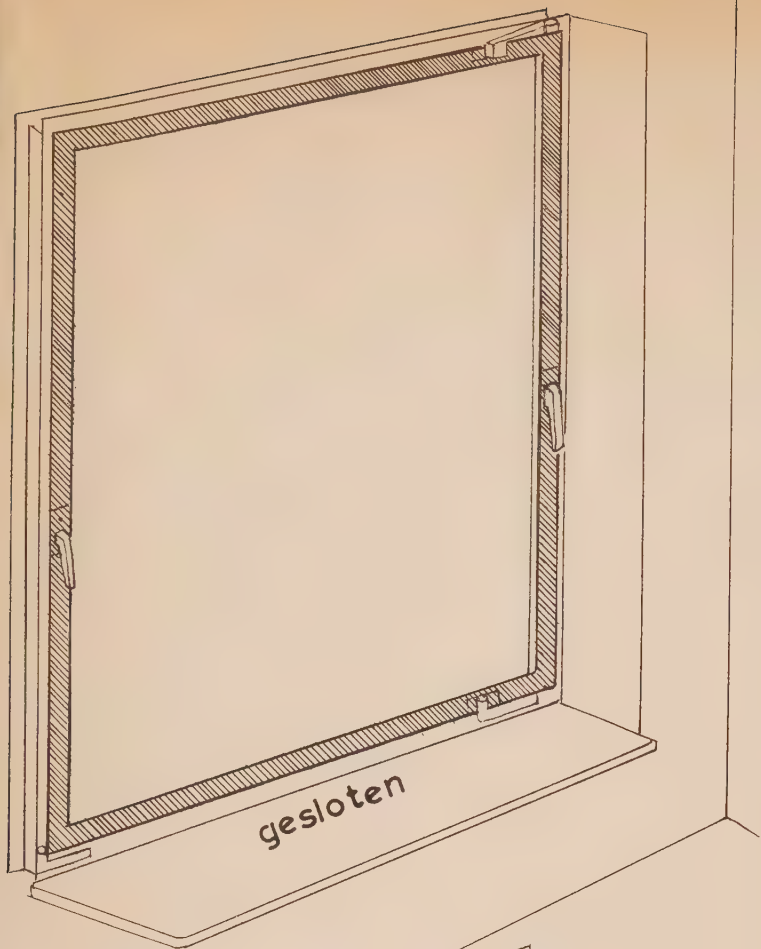
De jury bestaat uit de heren J. J. Hornstra te Wassenaar, A. Komter te Amsterdam en W. Verschoor te Rijswijk, Z.H.

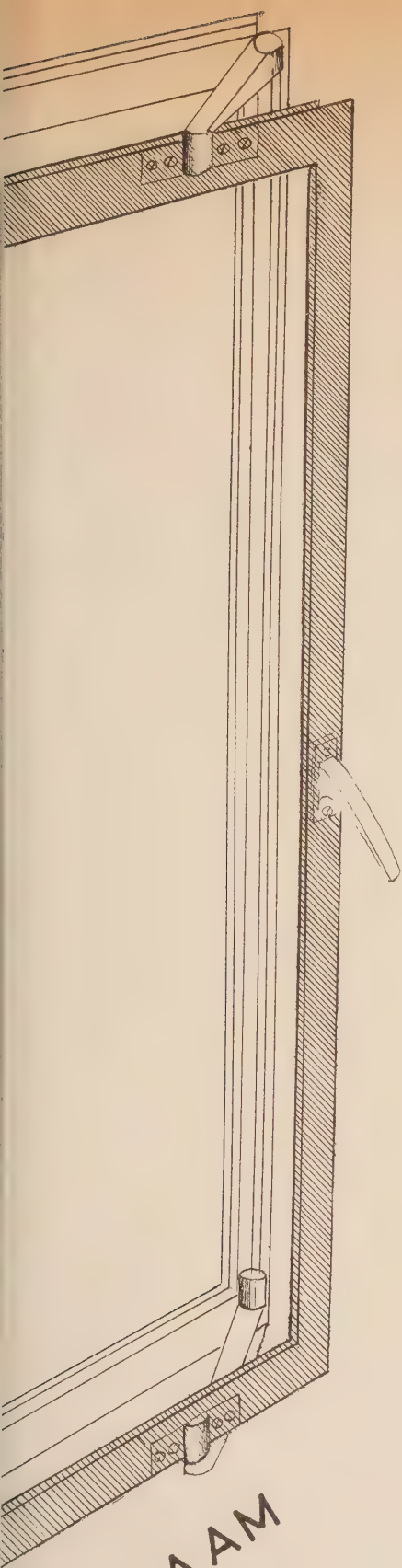
KAETHER RAAM

Nevenstaande afbeelding stelt een van de meest interessante mogelijkheden voor op het gebied van raamconstructies. Voordelen aan deze ramen verbonden:

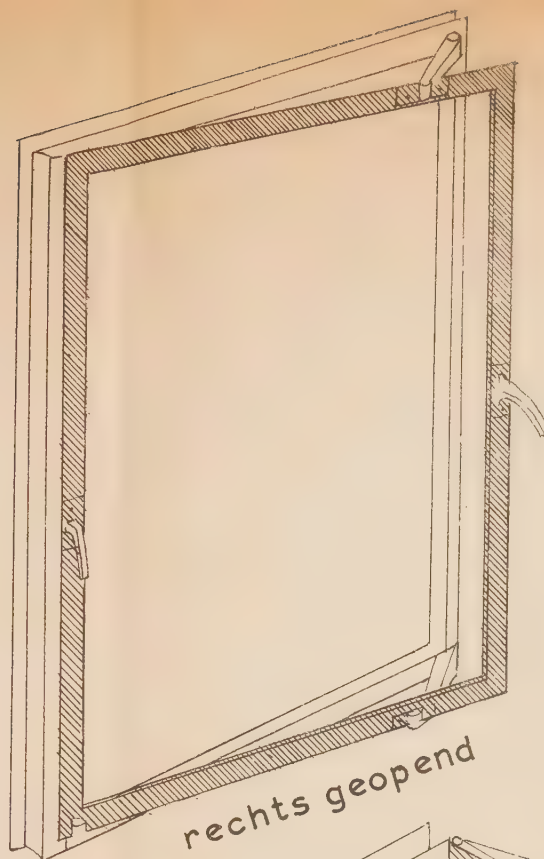
1. Bij dubbele beglazing garantie tegen condensvorming door gepatenteerd filtersysteem.
2. Tochtdichte afsluiting door dubbele aanslag, extra rubberdichting en soliede hang-en sluitwerk.
3. Extra groot glasoppervlak - ook zonder roede-indeling - door kokerprofiel.
4. Roestwering met garantie door moffelprocédé.
5. Onuitputtelijke draai-en ventilatiemogelijkheden.
Tochtvrije ventilatie!
6. Besparing van 15-20% op directe verwarmingskosten en bevordering van aangenaam woonklimaat.
Toepassing bij zieken- en bejaardentehuizen, sanatoria, scholen, kantoorgebouwen en villabouw.

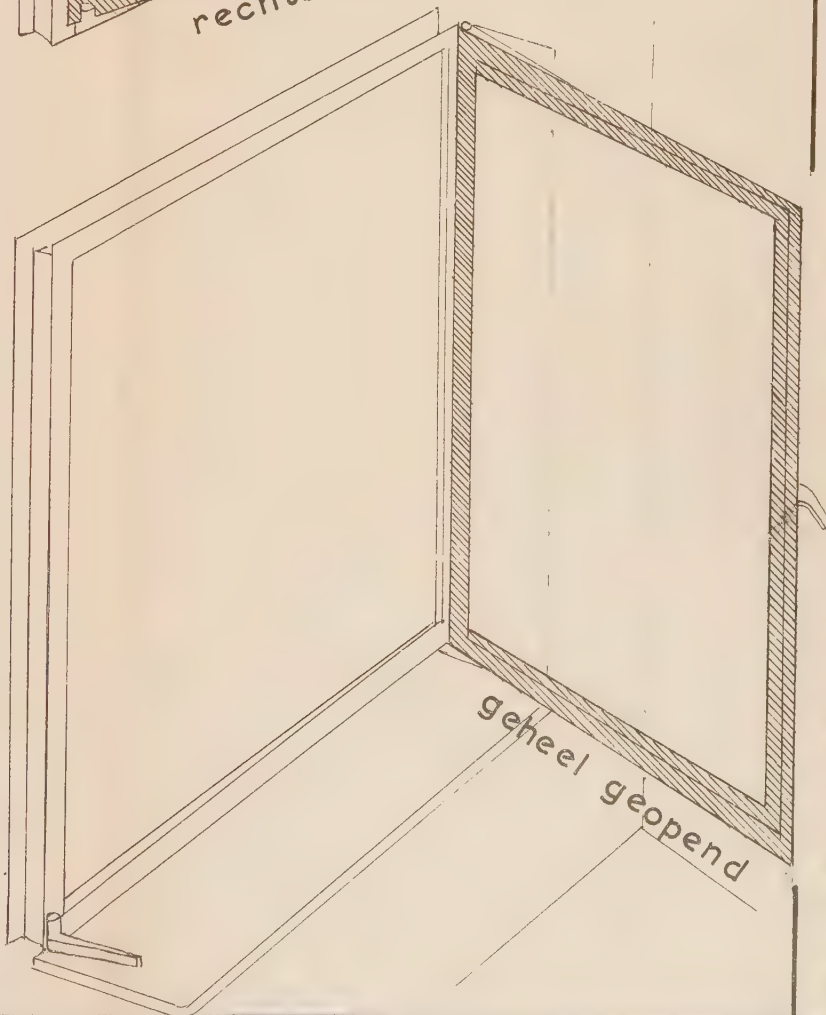

LELRAAM

rechts geopend

geheel geopend

P
NV PROFIELBOUW

amsterdam

B sarphatistraat 54
tel. 740817 - 52 975

Over het onderwerp:

Een methode om de weerstand van muurverven tegen reiniging te beproeven

Dr. R. S. Dantuma, verffysicus, is voorzitter van de Studie-kern Hechting van de Bond voor materialenkennis. Hij is lid van Corrosie-commissie IV, van de Commissie Verf op Hout van de Stichting Verftoepassing en van 2 Werkgroepen van de Vereniging voor Verfresearch. Voor de beproeving van de fysisch-mechanische eigenschappen van verven heeft hij o.m. ontwikkeld: Borstelapparaat voor reinigingsproeven, spankrachtapparaat, instelbaar afstrijkmes, snij-(kruisjes)apparaat, krastoestel, hagelapparaat, mechanische laagdikte-meter, diverse buiginstrumenten, kogelvaltoestel, hardheid-schommelapparaat, kleur-vergelijkingstoestel en een registrerend apparaat voor de bepaling van de verdampingssnelheid van vloeistoffen.

Vraag: Wat kunnen oorzaken zijn van vuilaanhechting bij muurverven?

Antwoord: Een met muurverf behandeld oppervlak staat in de praktijk dikwijls bloot aan verontreiniging door aanraking met vuile handen, schoenen en andere voorwerpen. Bovendien kan zich in een rokerige atmosfeer aanslag op de verf afzetten. In al deze gevallen gaat het uiterlijk van de verflaag in esthetisch opzicht achteruit. Het is wenselijk, dat de aanhechtende materie, het vuil, zonder bezwaar verwijderd moet kunnen worden. Dit kan geschieden met behulp van een reinigingsmiddel, waarin het vuil oplost — of geëmulgeerd wordt.

Bij deze reiniging mag de verf niet worden aangetast. Dit kan voorkomen worden door: ten eerste, het gebruik van reinigingsmiddelen, die het met zorg gekozen bindmiddel en pigment in de verflaag, ook bij enigszins langdurig contact, niet chemisch aantasten. En ten tweede, door de verf zó samen te stellen, dat deze weerstand biedt aan de mechanische bewerking met het gebruikelijke schoonmaakgereedschap (spons, borstel etc.).

Vraag: Waaraan ontleent een muurverf de hoedanigheid, goed te reinigen te zijn?

Antwoord: De verf dient resistent te zijn tegen de normale, soms vrij 'zware' reinigingsmiddelen, die vaak door onkunde in ondoelmatige concentratie worden toegepast. Meestal zijn deze schoonmaakmiddelen in vloeibare vorm — zeep + water, verdunde ammonia e.d. Het hoofdbestanddeel bestaat vaak uit water.

Het is bekend, dat water praktisch alle verven kan binnendringen. Al duurt het meestal uren of dagen, voor een verflaag verzadigd is met water, tóch moet er rekening worden gehouden met het feit, dat in een korte schoonmaakperiode het oppervlak van de verflaag iets van het vocht (en evt. andere bestanddelen van het reinigingsmiddel) opneemt en daardoor zachter wordt — iets zwelt. Hoe langzamer dit zwelproces plaatsvindt, des te beter zal de verflaag, die in droge toestand uiteraard behoorlijk hard is, weerstand bieden aan de mechanische krachten, welke daarop worden uitgeoefend bij het wassen, of borstelen. Een zachtgevoerd bovenlaagje zal tegen een harde borstel niet bestand zijn en een ietsje

,beschadigd' worden; na droging van de reinigingsvloeistof blijft de schoongemaakte plek dan zichtbaar door streepjes, glansvermindering e.d. De mechanische resistentie van de verflaag in 'benatte' toestand moet daarom zodanig zijn, dat men de schoongemaakte plaats naderhand niet meer terugvindt.

Vraag: Kan reiniging met moderne schoonmaakmiddelen invloed uitoefenen op de kleur van de muurverf?

Antwoord: De invloed van het reinigingsmiddel moet zich beperken tot het vuil. In de korte tijd van schoonmaken mag het reinigingsmiddel niet de kans hebben in te werken op de verbindingen (bindmiddel, pigment). Natuurlijk mogen na het schoonmaken geen resten van het reinigingsmiddel achterblijven, die naderhand genoemde bestanddelen nog zouden kunnen aantasten.

Als het pigment (de kleurstof) in de verflaag een behoorlijke weerstand bezit t.o.v. een agressief schoonmaakmiddel, dan kan de kleur van het vlak niet veranderen. Er moet dus naar gestreefd worden, de bestanddelen van een muurverf zo te kiezen, dat deze weerstand aanwezig is.

Vraag: Hoe wordt de weerstand van een muurverf tegen reiniging beproefd?

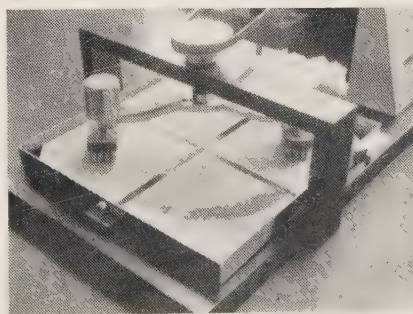
Antwoord: Om uit te maken, of een muurverf in chemisch en mechanisch opzicht opgewassen is tegen het schoonmaakproces met reinigingsmiddelen kan men normale praktische proeven nemen, door diverse monsters muurverf op muren op te zetten. De 'proefvlakken' kan men dan op verschillende manieren 'vuil maken' en proberen met welke middelen deze weer geheel te reinigen zijn. Dit vereist vrij veel tijd en oplettendheid van de onder-

zoeker, omdat hij hier allerlei factoren in het oog moet houden.

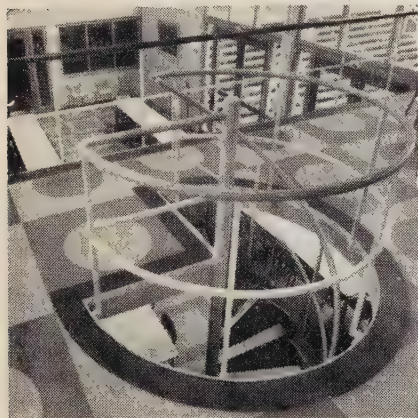
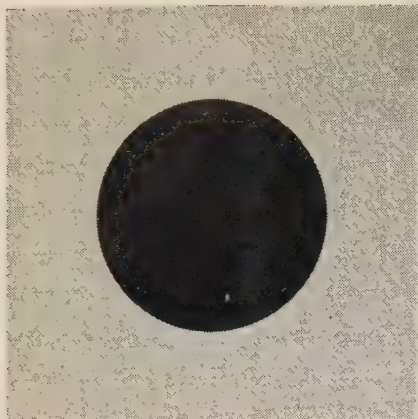
Een tweede mogelijkheid is het uitvoeren van laboratoriumproeven, waarbij bepaalde omstandigheden van het borstelproces altijd gelijk worden gehouden. Dit maakt een onderlinge vergelijking van diverse muurverven gemakkelijker. Een dergelijke proef wordt bijv. uitgevoerd met borstels, die onder constante druk (gelijk aan een stevige druk met de hand) en met constante snelheid over het geverfde oppervlak worden bewogen. Men kan dit mechanisch laten geschieden door de borstels een cirkelgang over het proefvlak te laten beschrijven, terwijl men het een of andere schoonmaakmiddel op het proefvlak laat druppelen. (Zie het apparaat, dat op de foto staat afgebeeld).

Deze proef kan zowel dienen om de tijd te meten, waarin diverse soorten vuil verwijderd kunnen worden, als om te controleren, hoe lang het duurt, voordat de verf geheel tot op de ondergrond doorgeborsteld is. Een muurverf, die behoorlijk bestand is tegen een schoonmaakmiddel en de schurende werking van de borstelharen, zal de proef zeer lang kunnen doorstaan, terwijl een muurverf, die gevoeliger is voor een reinigingsmiddel, oppervlakkig wat week wordt en als gevolg daarvan door de borstelwerking gemakkelijker wordt aangetast.

Met deze proef beoogt men de reinigings-test altijd op dezelfde wijze uit te voeren. Door bij het systematisch onderzoek ook altijd een verf materiaal aan de proef te onderwerpen, waarvan de weerstand tegen het schoonmaakproces van borstel en reinigingsmiddel bekend is, krijgt men een beter kwantitatief inzicht in de kwaliteiten van muurverven.

muurverven
GLANSRIJK BESTAND TEGEN
REINIGINGSBEPROEVINGEN

linoleum Krommenie

linoleum Krommenie

Linoleum heeft veel vóór

Het Nieuwe Lyceum Hilversum. Architectenbur.: Pierre Cuypers B.N.A.
Vloerenontwerp: Elmar Berkovich.

meer dan 100 eigentijdse kleuren in vele variaties /
geluiddempend en warmte-isolerend / reukloos en
bacteriëndodend / eenvoudig te onderhouden.

overal, waar de moderne mens woont en werkt!

Onze afdeling Technische Voorlichting adviseert u gaarne
over de Krommenie-vloeren: Linoleum / Colovynyl plastic-
asbesttegels / Colorite cumaronharstegels.

FORUM

TWAALFDE JAARGANG 1957

Uitgever G. van Saane Amsterdam

Nationaal Monument en Erebegraafplaats	63	Woningbouw nabij het Confuciusplein te Amsterdam (Slotermeer)	226
Natuursteen Manifestatie	100	—; INA-CASA te Vialba, Arbeiders-	356
Nederlandsche Bank N.V. aan de Oude Turfmarkt te Amsterdam, De ontwerpen voor een nieuw hoofdgebouw van de —	253	—; aan het Confuciusplein te Amsterdam-Slotermeer, Galerij-	220
—; Prof. Ir. J. F. Berghoef	254	—; Casa del Cedro	320
—; W. M. Dudok	260	—; Condominio Corso Sempione 38	324
—; Prof. M. F. Duintjer	266, 298	—; Casa di Viale Beatrice d'Este	332
—; Joh. H. Groenewegen	271	—; Condominio ELCO	338
—; Prof. Ir. C. Wegener Sleeswijk	275, 291	—; Casa di abitazione in condominio	350
—; Prof. Ir. H. T. Zwiers	279, 284	—; Condominio al piazza Repubblica	354
Nielsen, Spruit en Van der Kuilen; Verlosserkerk (Herv.) te Bussum	16	—; Mangiagalli (Milaan)	358
Niemeyer, Oscar —; Woongebouw, 8 verdiepingen	410	—; Condominio Viale Papiniano	360
„Nijenrode” te Breukelen, Nederlands Opleidings Instituut voor het Buitenland —	132	—; Interbau Berlijn 397, 398, 400, 402, 406,	410
		—; Unité d'habitation	411
		Woningen, Garage met boven-	434
Olivetti, Palazzo —	340	Zanchetta en Giancarlo Malchiodi, Ugo —;	
Olsmeyjer, K. G. —; Garage met bovenwoningen	434	Viale Gorizia en Viale E. Bezzi	352
Orgel in de kerk, Het —	55	Zanstra, Giesen en Sijmons, Voormalig arch.bureau —;	
Oud, Dr. J. J. P. —; Nationaal Monument	62	Adventkerk (Herv.) te 's-Gravenhage	5
		Zwiers, Ontwerp (Ned. Bank) van Prof. Ir. H. T. —	279, 284
Plastiek als ruimte-vormend element, Een —	98		
Pirelli, Hoofdkantoor —	336	Van de lezers	
Ponti, Fornaroli, Rosselli en Studio Valtolina, Studio Giò —; Hoofdkantoor Pirelli	337	Brief aan Ds. W. Barnard en Architect B. B. Westerhuis	97
Ponti, A. Fornaroli en A. Rosselli, samen met Studio R. Radici, Giò —; Condominio ELCO	338	Antwoord aan Dr. Ir. Th. Nix	130
Programma van Eisen voor een nieuwe hoofdbank van De Nederlandsche Bank N.V., Uit het —	252	De ARK — een tentoonstelling van kerkelijke bouwkunst?	162
Programma van Eisen voor de voortgezette meer-voudige opdracht, Uit het —	283	Kunnen wij ál kerken bouwen?	164
Protestantse iconografie?, Op weg naar een —	48	Functionalisme en eredienst	203
Prijsvraag voor een Basiliek voor O. L. Vr. van Smarte te Syracuse, Intern. —	114	Problemen der hedendaagse architectuur	369
		Tentoonstellingen	
Raedecker en het Nationaal Monument, John —	89	Tentoonstelling Natuursteen Manifestatie 1957	100, 127
Redactie, ten geleide, Een woord van de —	251	—; Universitaire en Studentenhuisvesting	162
Résidence Universitaire J. Zay te Antony	102	—; van de ontwerpen voor een nieuw gebouw voor de hoofdbank van de Nederlandsche Bank, Amsterdam	305
Resopal	jaarb.nr.	—; ARK — 10 jaar kerkbouw	305
Rietveld en tuinarch.e Mien Ruys, Jan —; Woonhuis met atelier te Huizen N.H.	238	—; „Le Corbusier” in Kunsthau Zürich	306
Ritter en De Graaf, Ing.bureau —; Huis te Beetsterzwaag	236	—; SIKa	374
		—; van inzendingen Prijsvraag Raadhuis Doetinchem	430
Salomonson, H. —; Huis te Boekelo	232	—; Nieuwe Religieuze Kunst	462
Schipper Jr., J. —; Bethlehemkerk (Herv.) te IJmuiden	34		
Scholen te Nagele (N.O.P.)	242	Boekbespreking	
Scholencomplex te Meppel	438	<i>Het Wijkgebouw</i>	59
Soncini en Studio Mattioni, Studio —; De „niet-gepubliceerde” wolkenkrabber van Milaan	344	<i>Illuminazione d'oggi</i> , Roberto Aloï	59
Staal, Arthur —; Atoom-Piramide	378	<i>L'habitat collectif. Problème urbain</i> , Charles Rambert	60
Station te Milaan, Prijsvraag voor verkeersverbetering aan het Centraal —	322	<i>De Vries Robbé en Co, 1881—1956</i>	60
Stubbins, Hugh A. —; Congreshal	412	<i>Spectromaat</i>	60
Sijmons Dzn, K. L. —; Verbouwing parterre verdieping drukkerij J. Ii. de Bussy te Amsterdam	450	<i>Beginnelen van Kerkbouw</i>	99
		<i>L'arredamento moderno</i> , Roberto Aloï	99
Tentoonstellen, De kunst van het —	417	<i>The building of Malta during the period of the Knights of St. John of Jerusalem, 1530—1795</i> , J. Quentin Hughes	100
Triennale te Milaan, De XIe —	416	<i>Architectuur</i> , Mevr. Dr. H. E. 's Jacob	130
		<i>Beeldhouwkunst</i> , Dr. H. van Gelder	130
Ulrich en B. J. F. Kamphuis, W. A. —; Jeugdherberg „de Stadsdoelen” te Amsterdam	142	<i>Schilderijen</i> , Dr. C. W. de Groot	130
		<i>Miniaturen</i> , Th. van Velzen	130
Vago, Pierre —; Woongebouw, 8 verdiepingen	400	<i>Funkhaus Köln und seine Gestaltung</i> , Franz Berger	159
Vakantie, Op —	371	<i>Keukeninrichting</i> , H. Volmar	161
Vakantiebelevissen	127	<i>Hoe wilt U wonen?</i> , J. Penraat	161
Valtolina, Giuseppe —; Palazzo S.I.R.T.I.	328	<i>Klein wonen, maar gezellig wonen</i> , J. van Waalwijk	161
„Verre muraille”, Een —	430	Enige beschouwingen over „Het Streekplan”, proefschrift Dr. P. D. M. Pijnenburg	204
Viale Gorizia en Viale E. Bezzi	352	<i>Ausstellungsstände</i> , Robert Gutmann en Alexander Koch	305
		<i>Hervormde Kerkbouw na 1945</i>	308
Watertransport Mij. Rijn-Kennemerland W.R.K. in Vogelenzang en het P.W.N. te Castricum, Gebouwen voor de —	208	<i>Nederlandse bouwkunst na 1900</i> , R. Blijstra	308
Wederwoord	190	<i>Over winkels</i> , R. H. Fledderus	308
Wegener Sleeswijk, Ontwerp (Ned. Bank) van Prof. Ir. C. —	275, 291	<i>Kleur</i>	371
Woerden, S. van —; Nederlands Opleidings Instituut voor het Buitenland „Nijenrode” te Breukelen	132	<i>Algemene Kunstgeschiedenis, dl I</i> , Prof. Dr. F. W. S. van Thienen	373
Wogensky, A. —; Huis te Saint-Rémy-lès-Chevreuse	120	<i>Small commercial buildings</i> , Richard W. Snibbe	373
Wolkenkrabber van Milaan, De „niet gepubliceerde” —	344	<i>Modern Architecture in Brazil</i> , Henrique E. Mindlin	427
		<i>Neue Gärten</i> , Otto Valentien	428
		<i>The idea of Louis Sullivan</i> , John Szarkowsky	429
		<i>Blumenfenster</i> , Paulhans Peters	461
		<i>Toward new towns for America</i> , Clarence S. Stein	462

Naar de schrijvers

Apon, D. C. —; <i>Manifestatie Natuursteen 1957</i> (bespr.)	127	Kuilen, W. van der —; <i>Interbau</i>	404
—; <i>Beschouwing bij de publikaties</i> (No 12)	433	Kuiper, Ir. J. A. — <i>Interbau</i>	394
Bakema, J. B. —; <i>Wederwoord</i>	190	Luning Prak, Ir. N. —; <i>De kunst van het tentoonstellen</i>	417
—; <i>Enkele opmerkingen naar aanleiding van „Het Atoom”</i>	381	Magnée, F. J. P. O. —; <i>Nieuwe vrijwel geruisloze lichtschakelaar</i> (bespr.)	100
Baljeu, J. —; <i>Problemen der hedendaagse architectuur</i>	369	Mastenbroek, H. —; <i>Interbau</i>	407
Barnard, W. —; <i>Het materiaal van de kerkdienst</i>	3	Matzinger, H. —; <i>Moderne kerkverwarming</i>	jaarb.nr.
Batavus; <i>Beginselen van Kerkbouw</i> (boekbespr.)	99	Mehrtens, Frits —; <i>Het orgel in de kerk</i>	55
Blerkom, Elsebeth van —; <i>Illuminazione d'oggi</i> (boekbespr.)	59	Merkelbach, B. —; <i>Het Atoom</i>	376
Blijstra, R. —; <i>Nationaal Monument en Erebegraafplaats</i>	63	—; <i>Interbau</i>	407
—; <i>De Vries Robbé en Co, 1881—1956</i> (boekbespr.)	60	Nicolaï-Chailet, Cora —; <i>Keukeninrichting</i> (boekbespr.)	161
—; <i>The building of Malta during the period of the Knights of St. John of Jerusalem, 1530—1795</i> (boekbespr.)	100	—; <i>Hoe wilt U wonen?</i> (boekbespr.)	161
—; <i>C.I.A.M.</i>	209	—; <i>Klein wonen, maar gezellig wonen</i> (boekbespr.)	161
—; <i>De veelzijdige betekenis van Le Corbusier</i>	307	Nix, Thomas —; <i>Brief aan Ds. W. Barnard en Architect B. B. Westerhuis</i>	97
—; <i>Naar aanleiding van het boek „The Idea of Louis Sullivan”</i> (boekbespr.)	429	Op 't Land en H. H. Volkers, Ir. L. —; <i>Milaan</i> (inleiding)	311
—; <i>Hout in het congresgebouw te Berlijn</i>	458	Op 't Land, Lieuwe —; <i>De doorzichtige wereld</i> (Een essay)	374
—; <i>Toward new towns for America</i> (boekbespr.)	462	—; <i>Kleur en vorm in de woning</i>	423
Boer, W. C. J. —; <i>Neue Gärten</i> (boekbespr.)	428	Overbosch, W. G. —; <i>Op weg naar een protestantse iconografie?</i>	48
—; <i>Blumenfenster</i> (boekbespr.)	461	—; <i>Kunnen wij al kerken bouwen?</i>	164
Bremen, Ir. H. van —; <i>De geluidsisolatie van stenen vloeren met verschillende vloerafwerking</i>	jaarb.nr.	Redeker, Hans —; <i>John Raedeker en het Nationaal Monument</i>	89
Däss, Günther —; <i>Een plastiek als ruimte-vormend element</i>	98	Rooij, Mr. A. J. J. van —; <i>Functionalisme en eredienst</i>	203
Dodi, Prof. Dr. Luigi —; <i>Stedebouwkundige aspecten van Milaan</i>	314	Saane, G. van —; <i>Huib Hoste</i> (†)	373
Dunnebie, J. —; <i>Interbau</i>	412	Salomonson, H. —; <i>L'arredamento moderno</i> (boekbespr.)	99
Elffers, Dick —; <i>Ausstellungsstände</i> (boekbespr.)	305	Schipper, J. —; <i>Het Wijkgebouw</i> (boekbespr.)	59
—; <i>Resopal</i>	jaarb.nr.	—; <i>Jeugdherberg „de Stadsdoelen” te Amsterdam</i>	143
Erve, W. S. v. d. —; <i>Naar aanleiding van het boek „Modern Architecture in Brazil”</i> (boekbespr.)	427	Sevenhuijsen, Ir. F. —; <i>Rede bij de aanvaarding van het voorzitterschap van het Genootschap Architectura et Amicitia</i>	157
Fledderus, R. H. —; <i>Interbau</i>	415	Slidregt, D. van —; <i>Interbau</i>	408
Friedhoff, Ir. G. —; <i>Samenvatting van de beoordeling door de Commissie van Advies (Ontw. Ned. Bank)</i>	253	Snellebrand, J. A. —; <i>Funkhaus Köln und seine Gestaltung</i> (boekbespr.)	159
Gelderen, W. van —; <i>Interbau</i>	400	Spakman, J. —; <i>Over winkels</i> (boekbespr.)	308
Giedion, S. —; <i>Reorganisatie C.I.A.M.</i>	373	Staal, Arthur —; <i>Nederlands Opleidings Instituut voor het Buitenland „Nijenrode” te Breukelen</i>	133
Groosman, E. F. —; <i>L'habitat collectif. Problème urbain</i> (boekbespr.)	60	Studenten Academie van Bouwkunst Amsterdam; <i>Interbau</i>	405
Hendriks, B. —; <i>Spectromaat</i> (bespr.)	60	Tijen, Ir. W. van —; <i>Het bureau Van den Broek en Bakema</i>	167
—; <i>Fernand Léger 1881—1955</i>	128	—; <i>Wederwoord</i>	193
—; <i>Op vakantie</i>	371	Vogeleang, H. —; <i>Algemene Kunstgeschiedenis, dl I</i> (boekbespr.)	373
—; <i>Een „verre muraille”</i>	430	Vriend, J. J. —; <i>Hervormde Kerkbouw na 1945</i> (boekbespr.)	308
Karsten, Ch. J. F. —; <i>Interbau</i>	398	—; <i>Nederlandse bouwkunst na 1900</i> (boekbespr.)	308
Kessler, Ir. Paul —; <i>Enige beschouwingen over „Het Streekplan”</i> (boekbespr.)	204	Westerhuis, B. B. —; <i>Kerk en moderne architectuur</i>	39
Knijptjzer, H. —; <i>De ARK — een tentoonstelling van kerkelijke bouwkunst?</i>	162	—; <i>Antwoord aan Dr. Ir. Th. Nix</i>	130
Komter, A. —; <i>Een woord van de Redactie, ten geleide</i>	251	Zandvoort, F. J. —; <i>Interbau</i>	405
Konijnenburg, J. J. —; <i>Résidence Universitaire J. Zay te Antony</i>	103	Zevi, Prof. Bruno —; <i>Milaan — de roem en de miskenning van de moderne Italiaanse architectuur</i>	312
Kröner, Jack —; <i>Architectuur, Beeldhouwkunst, Schilderijen, Miniaturen</i> (boekbespr.)	130		
—; <i>Kleur</i> (boekbespr.)	371		
—; <i>Small commercial buildings</i> (boekbespr.)	373		